

მ რ ი

№ 23

კვირა 11 მაისი

№ 23

მ ი ნ ა ა რ ს ი.

სამთო მადნეულობის წარმოება კავკასიაში
 სიმ. ავალიანისა;
 მოგონებანი . ს. მგალობლიშვილისა;
 ხიკედლით დასჯილი . ივ. ელიაშვილისა;
 ბედი მგონისა . . . ა. შანშიაშვილისა;
 უფსკრული . . . პ. აბაშისპირელისა;
 ბრძნული სიტყვები, . . . * *
 იოჰან ზუდის წიგნიდან, (ძველებული გერ-
 მანული იგავ-არაკები). . ვალიკოსი;
 დამაფიქრებელი მოვლენა. . . * *

1910 წ.

საზოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ჟურნალი

1910 წ.

სამთო მადნეულობის წარმოება კავკასიაში.

კავკასიის სიმდიდრის შესახებ ვის არ გაუგონია საარაკო ამბები. კავკასიის ქვეშაბრძოლი ცხოვრება კი სულ სხვა ამბებს მოგვითხრობს. კავკასია ღარიბი და ლატაკი კუთხეა რუსეთის იმპერიაში. რაწაირად უნდა ავხსნათ კავკასიის სიღარიბე და სიმდიდრე ერთსა და იმავე დროს. მართალია, კავკასია ბუნებით ძლიერ მდიდარი ქვეყანაა, მაგრამ სიმდიდრენი შიგ დედა-მიწის გულში და მკერდში არის ჩაფლული, ემალება ადამიანის თვალს და უკმ ქონებას წარმოადგენს. სიმდიდრის ამოკვეთა მიწიდან ძნელი საქმეა ჯერ-ჯერობით კავკასიის მცხოვრებთათვის. უმთავრესი მიზეზი საქმის ასეთი მდგომარეობისა ის არის, რომ კავკასიის მიდამოები ჯერ არ არის საკმაოდ მეცნიურულად შესწავლილი. ლეოლოგიური გამოკვლევანი კავკასიის ტერიტორიისა ძლიერ ცუდ მდგომარეობაში არის. თუ ცოტა რამ ამ საქმისათვის გაკეთებულა აქამდის, ისიც ეკუთვნის უცხოელებს, სამზღვარ გარეთელ მეცნიერებს, რუს-მეცნიერებს, ადგილობრივ მცხოვრებთ კი, კავკასიის შვილებს, თითქმის არაფერი არ გაუკეთებიათ. რა თქმა უნდა, სანამდის კავკასიის ტერიტორია სავსებით მეცნიურულად შესწავლილი არ იქნება, მანამდის მისი სიმდიდრენი დაკარგულნი იქნებიან. დღეს-დღეობით ვიცით ისეთი ადგილები კავკასიაში, სადაც ბევრი რკინა, სპილენძი, ქვანახშირი მოპოვება, მაგრამ მათი დამუშავება ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია, ვინაიდან მუშაობა და ხარჯი აღემატება შემოსავალს; ასეთი უკუღმართი მდგომარეობის მიზეზი ის არის, რომ კავკასიას არა აქვს საკმაო მოწყობილი და გამართული გზები; მიუვალ და მიუსვლელ ადგილს სიმდიდრე — რა გვარი სიმდიდრე და ქონებაა, თუ კაცის ხელი მას ვერ მისწვდება. მაშასადამე, კავკასიის სიმდიდრის გამოყენება მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი, როდესაც მისვლა-მოსვლის საშუალებანი გაუმჯობესებულნი იქნებიან. ამ საგნის შესახებ ბევრი თქმულა, დაწერილა, მაგრამ ამაოდ.

გზების უქონლობას თან დაყვება მეორე უფრო დიდი გასაჭირი; კავკასიის მცხოვრებნი არ არიან ტექნიკურად მომზადებულნი, არ არიან შეიარაღებულნი შესაფერი ცოდნით. უცოდინარობა, სიბრძავე ისეთი დიდი სენია, რომ უპირველეს ყოვლისა ამას უნდა შეებრძოლოს მთავრობა. მაგრამ... ვხედავთ კი სხვას. ტექნიკური და პროფესიონალური სასწავლებლები ძლიერ ცოტა არის რუსეთში და მით უმეტესად კავკასიაში, მაშასადამე კავკასიის სიმდიდრე რომ უძრავად არ დარჩეს, მთავრობამ უნდა გაამრავლოს რაც შეიძლება მეტი ტექნიკური და პროფესიონალური სასწავლებლები. დღეს დღეობით, მართალია, სამთო-მადნეულობის წარმოება არსებობს კავკასიაში, მაგრამ თითქმის 3/4 წარმოებისა უქირავს უცხოელებს, საზღვარ-გარეთელ მრეწველებს, და რაც დღემდე გაკეთებულა კავკასიის სიმდიდრის სარგებლობის და ექსპლუატაციის შესახებ, დასაწყისი ეკუთვნის საზღვარ გარეთიდან მოსულთ. საუცხოვო არაფერი არ არის ასეთ მოვლენაში, ვინაიდან უცხოეთიდან მოსულთ აქვთ ტექნიკური ცოდნა, ენერჯია და შეძლება. კავკასიის უძღურება იმაში გამოიხატება, რომ მას არა აქვს უმაღლესი სასწავლებელი. კავკასიაში უმაღლესი სასწავლებელი რომ იყოს, მაშინ შესაფერ ნიადაგზედ იქნება დაყენებული კავკასიის ტერიტორიის მეცნიურულად შესწავლაც, მაშინ სისტემატიურად იქნება დაყენებული კავკასიის შესწავლის საქმე; და ნათლად გამოირკვევა, თუ რა გვარი სიმდიდრე იმალება კავკასიაში და რა და რა კუთხეებში. კავკასიის სამთო-მადნეულობის და სხვა გვარი მრეწველობას დიადი მნიშვნელობა ექნება არა მარტო კავკასიის მცხოვრებთათვის, მათი გონებრივი და ზნეობრივი წინ მსვლელობისათვის, არამედ რუსეთის იმპერიისთვის და მსოფლიო ბაზრისათვისაც.

რაც ითქვა კავკასიის სიმდიდრის უნუგეშო მდგომარეობის შესახებ იგივე ითქმის ვაორკეცებით საქართველოს სამთო-მადნეულობის წარმოების შესახებ. არ შემოიძლია არ აღვნიშნო ერთი მეტად საუკრადლებო მოვლენა. ყოველ-წლიურად კავკასიაში

და საქართველოში კერძოდ მოემგზავრება ბევრი მეცნიერი, ძლიერ ხშირად სამზღვარ-გარეთიდან, ისინი ცდილობენ შეისწავლონ ჩვენი მხარე, ბევრ ფულს და შრომას კარგავენ ამისათვის, სწორედ გამოკვლევებს. დამისახელოთ, რა გააკეთეს ამის შესახებ ჩვენმა მამულისშვილებმა?

სტატისტიკური ცნობები საკმარისად დავიხასიათებს ნათქვამს. 1908 წ. კავკასიაში იყო 15 სპილენძის სადნობი ქარხანა.

თფილისის გუბერნიაში, ბორჩალოს მაზრაში

1) ქალაქერდის ქარხანა ეკუთვნის კავკასიის სამთომადნეულობის სამრეწველო საზოგადოებას; ამოიღეს 2.989.530 ფუთი მადანი და მოამზადეს 116,018 ფუთი და 21 გირვანქა სპილენძი.

2) შამლულის იმავე საზოგადოების, ამოიღეს 292.900 ფუთი მადანი.

3) შავალი-ელიარის (ხაჩიგების), კერძო პირის — ამოიღეს—332.275 ფ. მადანი და მოამზადეს 4689 ფ. 2 გირვანქა სპილენძი.

ბათუმის ოლქში — ერჩინის, ბ. რიხნერის დამუშავებული იყო 969 ფ. სპილენძი და სხვა.

1908 წ. განმავლობაში მოქმედებდა 10 ქარხანა და დამუშავა 309.729 ფუთი და 28 გირვანქა სპილენძი; 1907 წ.—306.548 ფუთი და 27 გირვანქა. სპილენძის მადანი სხვა ადგილებშიც იყო დამუშავებული, საერთოდ ამოღებული იყო 1908 წ. სპილენძის მადანი 10.547.298 ფუთი, 1907 წ.—10.654,081 ფ, სპილენძის მადანზე მუშაობდა და სპილენძს ამზადებდა 1908 წ. განმავლობაში 5.542 კაცი.

სიმ. ავალიანი.

მოგონებანი

III

რას წარმოადგენდა ყმა-გლეხი ბატონყმობის დროს.—მეზარეულეობა, სხვა და სხვა სასარგებლო მცენარეების თესვა.—თ. დავით დიასამიძე.—რუსის ჯარისკაცთა სოფლად ჩაყენება.—გავლენა ხალხზე ამ მოვლენისა.—ლეკთა თარეში ქართლში.—ოსთა ბრბოები და ქართლის სოფლებში თარეში.—

სულიცა და ხორციცა ძველად გლეხისა ბატონის ხელში იყო. იგი წარმოადგენდა უბრალო ნივთსა. ვი იმას, ვისაც ჰყავდა გულქვა, აჯამი ბატონი: ჰყიდდა ხარივით, ძროხასავით, გადასცვლიდა ძაღლებზე, ცხენზე. ეს მე აწერილი მაქვს ერთს პატარა მოთხრობაში, რომელიც დაიბეჭდა 1904 თუ 1905 წ. «ივერიაში» სათაურით—«მაგრამ შენც მოგივა დრო», ამიტომ აქ დაწვრილებით აღწერას აღარ გამოვეყენებ. ზოგი ბატონი ძალიან ლობიერი იყო, არ აწუხებდა ყმას, იამებოდა მისი კარგი

და ეწყინებოდა მისი ავი; ამისთანა ბატონს გლეხყმას ვერვინ შეუწუხებდა და თუ შეუწუხებდა, არ დაუთმობდა, არ დაუთმობდა იმას, თუნდ მთავრობის კაცი ყოფილიყო. მახსოვს ერთი გადმოცემული ამბავი: ატენის ხეობის ბატონს გიორგი ერისთავს, რომელსაც „დიდ კნიაზს“ ეძახდა ხალხი, რომელსაც დიდი სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი, როგორც საქართველოს, ისე რუსეთის მეფეებთან და დიდად იყო დაჯილდოებული, თურმე დიამბეგმა სელენენემა*) ყმა გაულახა „როზგითა“. ბატონმა გამოიკვლია, რომ მისი ყმა უდანაშაულოდ დასაჯეს და დასაჯეს მისდა დაუკითხავად. ერთს მშვენიერს დილას მიიწვია გ. ერისთავმა დიამბეგი და პასუხი მოსთხოვა. დიამბეგი, ცოტა არ იყო, აურ-ზაურზე შედგა. ბატონს წინაწინვე შეეშალებინა როზგები. ანიშნა ბიჭებს. შენი დიამბეგი წამოაქცევინა და იმდენი მიარტყა, რამდენიც მის ყმასა დიამბეგმა. დიამბეგმა ჩაყლაპა თურმე ეს ამბავი.

გლეხი-ყმა ემოჩილებოდა ბატონსა, ეწეოდა უსიტყვოდ თავის უღელსა. მაგრამ დაგუბებულს ვარამს მაშინ აღმოანთხევდა, როდესაც მის სულს მძლავრად შეარყევდნენ: ან გაჰყიდდნენ, ან რომელიმე მისი ოჯახის ასულს ნამუსს შეურაცხყოფდნენ. ყველაფერს ითმენდა ყმა, გაყიდვასაც, ცემასაც, პირუტყვზე გადაცვლასაც — ყველას ამას ხშირად, ძალიან ხშირად უსიტყვოდ ითმენდა, მხოლოდ ცრემლი, ობოლი ცრემლი, დაკიდებული მის წამწამზე, აღნიშნავდა ხოლმე იმის სულის მდგომარეობას. მხოლოდ მაშინ ერჩეოდა იგი პირუტყვისაგან,—მართალი უთქვამს პოეტსა:

ვაჟკაცთ ცრემლსა რად უძრახვენ?
რკინაც სტყდება, როს სცემს გრდემლი:

კაცთ და პირუტყვთ გასარჩევად
ღმერთმა შექმნა მარტო ცრემლი.

მაგრამ როცა ბატონი შეეხებოდა ყმის ოჯახის ნამუსსა, ამას კი ვერა სთმობდა; ოჯახის შერცხვენას ვერ ითმენდა და ეს მოვლენა თავდებოდა ბატონის სიკვდილითა. ბატონყმობის დრო საესვა ამისთანა ამბებითა.

ძველი ბატონი არა ფიქრობდა ყმის ეკონომიურ კეთილდღეობაზე, წარმატებაზე. არ უმართავდა ხელს თავის ყმასა, ესწავლნა სხვა და სხვა ხელობა, გაეძლიერებინა მეფუტკრეობა, აბრეშუმის ქიის გავრცელება, სხვა და სხვა სასარგებლო მცენარეულობის თესვა და სხვ. მხოლოდ ერთადერთი კაცი იყო, რომელიც ირჩეოდა აუარებელ ბატონებისაგან, იგი წარმოადგენდა ერთადერთს თეთრს ზოლს ძველის ცხოვრების შევხვედრად ფარდაზე. ეს კაცი იყო თავადი დავით დიმიტრის ძე დიასამიძე,

*) ეს გვარი საქართველდა, ეხლა ცხოვრობენ ს. ძველრაში, გორის მაზრაში.

რომელიც ცხოვრობდა ორმოციან და ორმოცდაათიან წლებში და იყო გორის მაზრის თავდაზნაურთა წინამძღოლი.

იგი იყო ქართლში პირველი პიონერი აბრეშუმის ქიის შემოდებისა, თამბაქოსა, ენდროსი და სხვა მცენარეულობის თესვის შემომღები. თითქმის ორასი დღიური თუთის პლანტაცია ჰქონდა გაშენებული სოფ. საქაშეთში, სადაც სცხოვრობდა, ყველა გლეხს უსათუოდ ჰქონდა დათესილი თუთა ქიისათვის, ყველა მისი ყმა ვალდებული იყო, ჰყოლიყო ქია, ეთესნა თამბაქო და ენდრო. ამასთან ყველა ნაირი ხელოსანი იყო მის სოფელში, გავრცელებული იყო ხალიჩების, ფარდაგების, ჯეჯიმების ქსოვა და აგრეთვე ყაქის მზადება და ყაქის ამოხვეულ ძაფისაგან ქსოვა სხვა და სხვა ფარჩეულობისა. გლეხი ჰყიდდა ყველა ამას თავისთვის. ახლო-მახლო სოფლებმაც მიჰბაძეს საქაშენლებს და თითქმის ყველგან გავრცელდა აბრეშუმის ქია. თვით დ. დიასამიძის სახლში, მისმა ოჯახმაც იცოდა ყველაფრის დამზადება. შესანიშნავი მქსოველი იყო ხალიჩებისა, თუ სხვა რამისა მისი ქალიშვილი ნინო, ერისთავის ცოლი.

დავით დიასამიძე მთავრობას სთხოვდა შემწობას, სთხოვდა გამოეგზავნათ მისთვის სხვა და სხვა სასარგებლო ხალხისათვის მცენარეულობის თესვები. მე მაქვს ხელთ ერთი დოკუმენტი ამის შესახებ რუსულს ენაზედ, თვით დიასამიძისაგან გადმოწერილი ნამდვილიდან. ამ დოკუმენტს ასე აწერია: „**მზრუნველობანი სოფლის მეურნეობაზე მე-40 წლებში**“. (*«Заботы о сельском хозяйстве в 40 годах»*).

მაშინდელ ხელმწიფის მოადგილეს (ნამესტნიკს) კავკასიის მისის 25-ს 1848 წ. № 6025 მიუწერია თ. დ. დიასამიძისათვის, გორის მაზრის თავდაზნაურთა წინამძღოლისათვის, შემდეგი ქალაღი:

„მოწყალეო ხელმწიფე,

თავადო დავით ივანეს ძე („ივანეს ძე“ შეცდომით არის, უნდა იყოს „დიმიტრის ძე“).

«განვილილს იანვრის თვეში მე პატივი მქონდა გამომეგზავნა თქვენის ბრწყინვალეობისათვის ერთი მეოთხედი ($\frac{1}{4}$ გირ.) გირვანქა ყუბანის ანუ გვანის თამბაქოს თესლისა. ამ ყამად, თავადის ნამესტნიკის მონდობილობით, ვისწრაფვი გამოგიგზავნოთ კიდევ იმავე თესლეულობის ერთი მეოთხედი გირვანქა დასათესად შემოგდრომაზე. რა შედეგი მოჰყვება თესლს, უმორჩილესად გთხოვთ, თქვენო ბრწყინვალეობაზე, შემატყობინოთ დაწვრილებით, რომ მოვახსენოთ თავადს მიზეთი სვიმონის ძეს».

თ. დავით დიასამიძე თამბაქოს შესახებ პირდაპირ პასუხს არ აძლევს. მხოლოდ გორის მაზრის უფროსს აძლევს შემდეგ ცნობებს ენდროს შესახებ. ამ ქალაღს აწერია რუსულად: „პასუხი“ (ОТВѢТЪ): „ვიცილი რა, რომ როგორც ჩემს მამულში,

ისე სხვაგანაც მოდიოდა გარეული ენდრო, ავდექი და დარუბანდიდან გამოვიწერე 1844 წელში რვა ფუთი ენდროს თესლი. დავთესე ოთხი დესეტინა (რვა დღიური) ქეიშიანი სარწყავი მიწა: ლენობისთვის პირველ რიცხვებში 1845 წ. დათესილი მიწის ერთს ნახევარში, რომელიც ჯერ მოვრწყე და ქართლის გუთნით მოვხანი, ენდროს ჯეჯილი აღმოჩნდა, მერე თოვლი დაადო და მხოლოდ გაზაფხულზე ენახე, ე. ი. მისში, თესლმა ნაყოფი გამოიღო. როგორც მე შეენიშნე, ერთნაირად კარგად ვერ იხარა ორთავე მიწაში ენდრომ. ლენობისთვეში დათესილი უფრო იმედს იძლევა მოსავლისას, ვინემ აპრილში დათესილი. თუმცა ამ წელში უნდა მომეგროვებინა პირველ მიწაზე დათესილი ენდრო, მაგრამ ვერ შევძელ, ხელი შემეშალა ჩემს სოფელში გავრცელებულმა ხოლერამ. მაგრამ ოთხ ფუთამდე ენდროს თესლი მაინც მოვაგროვე და მაშინვე დავთესე იმავე მიწაზე. მეორე მიწიდან მოგროვილი ენდრო ვიხმარე სხვა და სხვა ნაირის ღირსების აბრეშუმეულობის საღებავად. ძალიან საუცხოვო, კარგის თვისების საღებავი აღმოჩნდა, გარეულს ენდროს გაცილებით სჯობიან. ჩემი გლეხები მოგროვილს გარეულს ენდროს საშინაოდ ხმარობენ, ზოგს ჰყიდიან ს. ცხინვალში. თესლი ძვირად ფასობს, ამას გარდა ძნელიც არის იმის შოვნა ჩვენს მაზრაში; ამიტომ მცხოვრებლები ხალხით ვერ ეკადებიან ენდროს მოშენებას, თუმცა დიდი სურვილი კი აქვთ იმის გაშენებისა. ჩემის აზრით, ძალიან კარგი იქნება, ჩვენს მაზრაში, რაც კი შეიძლება, ბლომად გავრცელდეს ენდროს თესვა. ერთი უმთავრესი საშუალება იქნება ხალხის სიმდიდრისა და კეთილდღეობისათვის, უფრო იმიტომ, რომ ამ მრეწველობას დიდი ჯაფა და მუშაობა არ უნდება და არც ჰაერის მოვლენანი მოქმედებენ იმაზე ცუდად, როგორც სხვა მცენარეებზე. მე ამაში გამოცდილებით დავრწმუნდი“.

მაგრამ შემდეგ მოისპო ენდროს და სხვა ბალახის თესლის თესვა. კრუმორწმუნოებისა გამო მეფუტკრეობასაც და აბრეშუმის ქიასაც თავი მიანებეს და დ. დიასამიძის თუთის პლანტაცია ეხლაც ცუდად არის. აღარ გამოუჩნდა ძალუმი კაცი, რომ ხალხის გაეყოლებინა სამრეწველოდ.

ხალხს, თუ კერძო ადამიანს, ერთი ქორი ვერას უხამს, მაგრამ ქირზე რომ ქირი დაგროთობა, ძნელი ის არის. ბატონ-ყმობის სუსხისაგან გაქნავებულს ხალხს ზნეობის გამზრუნელი სენიც შეუღდა: ყირიმის ომიანობის შემდეგ სოფლად ჩაასახლეს ომის ველიდან დაბრუნებული რაზმები. თითო ოჯახში ორიდან ოთხამდე რუსის ჯარის-კაცი იღვა ბინად. ჯერ ეხლანდელი ჯარის-კაცი რა კულტურის მქონებელია, მაშინდელი რა იქნებოდა. მარცხენა ხელს მარჯვენად ვერ არჩევდნენ. მახსოვს, ავი-

ცერმა მარჯვენაზე ქვა შეება, მარცხენაში თივის ხელური მისცა. ეჩინებოდა—ქვა მარჯვენა ხელში გიჭირავს, მარცხენაში თივაო. მერე ეტყოდა: აბა. მიჩვენე მარჯვენა ხელიო. ჯარის-კაცი თივიან ხელს აუშვერდა. აბა ამისთანა ადამიანს რა უნდა მოსთხოვო! აბა ამისთანა ადამიანი რა სულიერ საზღოს შეიტანდა ჩვენს დაბეჩავებულს ოჯახში. გავრცელდა სოფლად საშინელი ქურდობა, გააწყეს სოფლად ქათამი, ბატი, ინდოური, გოჭი, ქვას ქვეშ აღარ აყენებდნენ. იქერდნენ ქურდობაზე, სცემდნენ, სტყებდნენ. აფიცრები დღეში რამდენიმე სალდათს სახალხოდ როზგავდნენ, მაგრამ მგელი მაინც სულ ტყისკენ იტყირებოდა. სალდათს კუჭი მაძლარი არ ჰქონდა, შიმშილი ხომ უსაშინელესი გრძობაა და რასაკვირველია, რომ ქურდობისათვის მიემართნა კუჭის ამოსავსებლად. ქურდობამ ქირი მოკუმოს, ქალები იყვნენ საშიშ მდგომარეობაში. ღამე ძარებში იმალებოდნენ. გასათხოვარ ქალებს აქეთ-იქით ხიზნავდნენ. ღამე ჩვენი სახლ-კარი ავსებით აივსებოდა ხოლმე ქალებით და ქალიშვილებით ნამუსის დასაცავად. მაგრამ ყველას ხომ არა ჰქონდა შეძლება საღმე გაეხიზნა სახლობა. იყო ერთი ვაი-უშველესელი და ჯოჯოხეთი სოფელში.

მთელი სოფლის ხალხი, ქალიდან კაცამდე, შეიკეტებოდა სახლებში, როცა ჯარს, პატარ-პატარა რაზმებად დაწყობილებს გამოიყვანდნენ, სოფლის მდიდრებზე, ან ნაპირებში, გახდიდნენ და სხეულს უშინჯავდნენ (на тѣлесное освидѣтельствова-
ние).

— ნამუსი როდის ჰქონიათ მაგათ, რომ ეხლა გამოიჩინონო, იტყოდა ხოლმე მოხუცებული პაპა სვიმონი...—ჩემმა შვილმა, —ჩამა ჩემზე იტყოდა, —გაუბოძა ოთახი აფიცრსა. ამყაროდა აქაურობა; პერანგის ამხანაგს ქალი რომ არ ჩაიცვამს, რა უნდა ეთქვას ამისთანა ადამიანსა... ღმერთო, შენ დაგვიხსენ უარესისაგან.

მასხოვს, ერთხელ ღორის ღორი გაგვიფუქდა, მატლი დახვეოდა. პაპა სვიმონმა გასცა ბძანება, ძაღლებს არ გადუყაროთ, აყროლდებიან, ან მოიწამლებიანო. წადით პოშოლებს დაუძახეთ, —ამ სახელით მონათლა რუსის სალდათები და არ ვიცი კი რად, — იმათ ძაღლზე მაგარი კუჭი აქვთ, შესჭამენო.

მართლაც; უტყუარს მოგახსენებთ, „პოშოლებმა“ ღორს მატლი გააყრევინეს და გემრიელად შეეჭმენ გახილულს ხორცსა.

— ეიბე, ეიბე! ჰკვირობდა სოფლის ხალხი. ესენი, ჩემო ძმაო, ადამიანის ხორცსაც არ დაინდობენო.

ერთს წლამდე დაჰყო ჩვენს სოფლებში რაზმებმა—მარიამობისთვის და შემდეგის წლის აპრილის დამლევამდე. არც ლეკიანობას, არც ჭირს და ხოლერას, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის პირველ რიცხვებში შეუბრალებლად სცელავდა ხალხსა, არ მიუ-

ყენებია იმოდენა ზარალი, რაც სალდათის ჩაყენებამ. ხალხი გატყავდა ქურდობისაგან, ზნეობა გაიხრწნა და რამდენიმე წელიწადს ხალხი ქუაზე ველარ მოვიდა.

დ. დიასამიძის ენდროს და სხვათა სასარგებლო მცენარეთა გავრცელებას რა გაახარებდა, როცა ჩვენი „მოყვრები“ უცნაურის კულტურის თესლსა სთესავდნენ სოფლის ფაქისა და წმანდა გულში.

დიდმა, სულმანათმა პოეტმა ანდერძად დაგვიტოვა:

ეგრე მტრისა არ მეშინის,
რადგან ცხადად მაწყინარობს;
მოყვარესა-მტერსა ვუფრთხი,
მემოყვრება, მოცინარობს.

ჩვენი ხალხი გარეშე მტერთან მეტი იყო, ერთი ასს შეებოდა და სძლედა; შინაურ მტერს კი ფეხქვეშ ეშლებოდა და კიდევაც ეშლება. ოღონდ ქართველ კაცს უთხარი: „ჰო, შენმა მზემ! შენა ხარ, რაცა ხარ ჩემთვის!“ და სხვა ამისთანა შაქარ მოყრილი სიტყვები და თავს შემოგვევლება. გარეულ მტერს სად ეცალა ტკბილი სიტყვებისათვის, იგი გამკრავი მგელი იყო, ცხადად მოდიოდა საბრძოლველად. ქართველიც ევეთებოდა, ხშირად სძლედა, ხშირადაც იძლეოდა, მაგრამ ცხადლივ თუ მალე მინც ხმალს ლესავდა, ქარქაშში არ აყინებდა და თავის დროზე კვლავ მედგრად ეტაკებოდა მტერსა და იხსნიდა უღლიდან თავსა.

შაქარლამა ენის პატრონი მტერი კი, მტერი შინაური ცხადად, იერიშით არ მოდის, იგი თვით ჩვენს უბეში ზის გუგულივით, გვასაზღოებინებს თავსა, ზნეობითი სიჭიანე და სიმანხიჯე შეაქვს ჩვენს ცხოვრებაში, ვითომდა კულტურა შემოაქვს რაღა. ხანდისხან ვგრძნობთ ამ „კულტურის“ სიმწვავეს, ერთს შევითამაშებთ, მაგრამ ისევ მალე ვცხრებით, რადგან ისე დაქიანდა ჩვენი გვამი, რომ თავს ზევით ძალა აღარა გვაქვს ხსნისა. ეს მტერი „მემოყვრება, მოცინარობს“, მოყვრობისა და მოცინარობის ბადეში გაგვაბა, ტვანი შეგვარყია და თავისებურად გვაფიქრებს და გვალაპარაკებს.

ფხიზლად, ძმაო ქართველო, ფხიზლად, თუ კი გასურს შენი ელფერი შეინარჩუნო.

თუმცა ქართველს გარეშე მტერი მოესპო მეცხრამეტე საუკუნიდან, მაგრამ მაინც ლეკთა თარეში ქართლ-კახეთში და თითქმის იმერეთშიაც გაახსენებდა ხოლმე გარეშე მტერსა. მინამ დაღესტნის არწივს შამილს დღე დაეთვლებოდა, ისევ ბრწინავდა და ჰქუხდა მისი ხმა დაღესტნის უღრან მთებში, ლეკნი დას-დასად თარეშობდნენ. ანაზღეულად გაჩნდებოდნენ ქართლის სოფლებში, ვისაც კი ხელში ჩაიგდებდნენ, ტყვედ მიჰყავდათ, რასაც კი მოახლებდნენ, გაიტაცებდნენ. სოფელი მუდამ ფხიზლად იყო, თითქმის ყველა სოფელს, განსაკუთრებით დიდ სოფლებს პატარა შეიარაღებული რაზმები ჰყავდა. და-

ეცემოდა თუ არა ლეკი, მაშინვე დაიძახებდნენ: «მდევარი!» რაზმს მთელი სოფელი მისცემდა ხმასა და ქულზე კაცი გამოდიოდა. დაედევნებოდნენ, მაგრამ ლეკთა დასი რაკი ცხენოსანი იყო, მალე უშველიდა ხოლმე თავსა. ხანდისხან კი ისე შეუკრავდნენ გზასა, რომ ერთს ბლავანს არ გაუშვებდნენ.

ჩვენს ხალხში დარჩენილია ლექსები ლეკებთან ბრძოლისა, ტყვეების ჩივილი და ხვეწნა დახსნისათვის. მე რამდენიმე ლექსი მაქვს მოყვანილი ჩემს «წარსულში». ნიმუშად მომყავს ორი ხალხური ლექსი.

„ორშაბათ დილა გათენდა,
მთამ დაიხვია ბურია...
ლეკები შემოგვესივნენ,
ლეკები დაღესტურია...
ხაბაზის ცოლი მიჰყვანდათ
საწყალი, უბედურია;
წინ შემოიპაე ბელადმა
ახალი დანიშნულია...“

— „ვერ გავძებ შენის ცქერითა,
თვალ-წარბი ჩახატულია!..“

ტყვედ წაყვანილებს დაიხსნიდნენ ხოლმე, დახსნა დიდი ფული უჯდებოდათ. გამოვიდოდა მთხრობელი, რომ ტყვე ამა და ამ ალაგას ჰყავთ, თუ ამდენსა და ამდენს თუმანს მიიტანთ, დაგებრუნებნო. ვისაც შეძლება ჰქონდა, იხსნიდნენ, ზოგი რჩებოდა. ქართველებსაც უვარდებოდათ ტყვედ ლეკები, რამდენიმე ნალეკარი ოჯახია ქართლში.

ტყვედ უფრო ქალები მიჰყავდათ და იმათში უფრო ბევრს სასყიდელს იღებდნენ. ერთს ხალხურს ლექსშია გამოთქმული ტყვის მულარა-ხვეწნა დახსნისათვის:

„ძევს რომ ქალი დავიკარგე,
განჯას თათარს ვყევარო;
მაცვია იასამური,
მაშიეგებზე ვდგევარო.
ცბრა ძმანო, ცბრანო ბიძანო!
სულ ჩემო მოსადევარო!
მოკრიფეთ თითო თუმანი,
დამიხსენთ, თქვენი ტყვე ვარო!..“

ლექთა თარეში რა მოსატანია, ან რა შესადარებელია ოსთა თარეშობასთან. ოსები მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში სწორედ ველურ ხალხს ჰგვანდნენ. ეს არ ვიცი, ადამიანის ხორცს სკამდნენ თუ არა, მაგრამ სხვა ყოველივე სულ ველური ჰქონდათ. ოსები თითქმის ყველა თავად მაჩაბლებისა და ერისთავების კმები იყვნენ, შემდეგ და შემდეგ, როცა გამრავლდნენ, სხვა და სხვა თავადთა და აზნაურთა მამულებში გაიხიზნენ და მოედნენ თითქმის მთელს ქართლის მთა-ტყეებსა, ბარად იშვიათად ცხოვრობდნენ.

ჩემს ხსოვნაში ოსები ჯერ კიდევ კერპთა თაყვანისმცემლნი იყვნენ. თხა იყო იმათი ღმერთი.

თხის თავი დიდის ზქებით იყო დასვენებული სადმე დიდსა უზარ-მაზარ და დაბურულს ცაცხვის, ან შუხის ხეზე. აქ იყრებოდა ხალხი, ლოცულობდა და თაყვანსა სცემდა თავის ღმერთსა. დიდი ჯაფა დასჭირდათ ქართველს მღვდლებს, რომლებიც მაშინ მისიონერობდნენ, რომ მოესპოთ კერპთა თაყვანისმცემა და გავერცელებინათ ქრისტიანობა. ქართველმა მისიონერებმა მშვენიერად იკოდნენ ოსური ენა და ძალიან მალეც გაავრცელეს ქრისტიანობა.

ოსები მთა-ტყეებში ცხოვრობდნენ; სახნავ-სათესი ადგილი არა ჰქონდათ, მაგრამ სადაც კი ვაკე ადგილს გააახოვებდნენ, საუცხოვო მოსავალს იძლეოდა საუკუნოებით დასვენებული ადგილი. თითქმის ყველა ოსი ქურდობა-ავაზაკობას მისდევდა. სახელი იმასა ჰქონდა გავარდნილი და ვაჟაკიც ის იყო, ვინც ქურდობა-ავაზაკობაში იყო დახელოვნებული. ის სოფლები, რომლებითაც მოდებული იყო სამაჩაბლო და საერისთავო მამულები, აკლებული იყო ოსებისაგან. ძილი და მოსვენება არა ჰქონდა სოფელს. სოფელიც მაგრა იდგა, ბევრს ჰხოცავდნენ, იკერდნენ, მაგრამ ახალ-ახალი ბრბო ესეოდა. ამათ ტყვედ არავინ მიჰყავდათ, ვისაც მოასწრობდნენ, დედიშობილს გახდიდნენ, წაასხავდნენ პირ-უტყვეს საქონელსა, თუ გაუძალუნდებოდა ვინმე, სიცოცხლეს ასაღებდნენ. თამამი და ვაჟაკნი იყვნენი უიარაღო ხალხთან. თუ ეს შეატყობდნენ, რომ სოფლიდან მდევარი წამოვიდა იარაღიანი, ისინი მაშინვე ტყეს მიატანდნენ, შეძვრებოდნენ ჩირგვებში და იქიდან ესროდნენ. მაგალითი არა ყოფილა, რომ ოსი ავაზაკი პირდაპირ დახვედრიყოს იარაღიანს მოპიდაპირეს. მაგრამ ამასაც წამალი უპოვეს ქართველებმა. სოფელში მონადირე ბიჭები იყვნენ, სანადიროდ დაგეშილი ძაღლები ჰყავდათ; როცა ყაჩაღი-ოსები ტყეს შეაფარებდნენ თავსა და პირდაპირობას ვერ უწევდნენ იარაღიანს სოფლელებსა, სოფლის მდევრები მონადირე ძაღლებს წაიმძღვარებდნენ, ძაღლები სუნით მიაგნებდნენ ყაჩაღების ბინასა და მდევარნიც ესროდნენ თოფს ჩირგვებში დაბინავებულს ყაჩაღებსა. ხშირად იარაღს დააყრვენიებდნენ და თხე-ბივით იკერდნენ.

ყაჩაღი ოსები დღისით ტყეში თუ დაუხვდებოდნენ მიმავლებს, თორემ სოფელში ჩასვლას ვერა ბედავდნენ. რაკი მოღამდებოდა, ცოტა რამ ხანი გავილოდა და სოფელს პირველი ძილი დააწვებოდა. მაშინ გაჩნდებოდნენ სოფლად და რასაც მოასწრობდნენ, მიჰქონდათ. ბევრჯელ ძარიდან სიმინდს ჩამოყრიდნენ, ხურჯინებს დაავსებდნენ და გაიპარებოდნენ. დაირღვა მყუდროება სოფლისა, ლეკს მოარჩინენ და ოსებმა უარესი დღე დააყენეს.

აი ამ გაჭირვებულს დროს სოფელს პატრონი გაუჩნდა. იმ ყამად დიობში ცხოვრობდა ახალგაზდა კაცი, ტარას მგალობლიშვილი, ამან შეადგინა პატარა რაზმი თავისუფალ მონადირეებისა, მღვერე-

10/27

ბისა. თვით გამოჩენილი მონადირე და მსროლელი იყო. მასთან შეზღდილი იყო შიო ტეფნაძე, ტარასზე არა ნაკლები მონადირე და მსროლელი. აი ეს პატარა ჯგუფი ტარას მაგლობლიშვილის მეთაურობით გაუმკლავდა ოსთა თარეშსა. მაგრამ ეს ისეთი საგურადლებო ხანაა და ისეთი ვაჟკაცობა ჩაიდინა ტარასმა თავისი შიოთი, რომ ამას ცალკე წერილი უნდა ვუძღვნა.

ს. მაგლობლიშვილი.

სიკვდილით დასჯილი.

(მოთხრობა)

I

პეტრე მღვდელი კარგი ხნის კაცი იყო, შეხედულობით იქნებოდა ასე 50 წლისა. მრევლში მას კარგი სახელი ჰქონდა მოპოვებული, თუმცა მკიცხავიც ბევრი ჰყვანდა. უკანასკნელთა გუნდს შეადგენენ განსაკუთრებით სოფელ კვერეთის თავადნი, რომელთაც ცოტაოდენი ფული ჰქონდათ მისგან ნასესხები და დაბრუნებას კი არ ჰფიქრობდნენ, რადგან ამისი თავი არ ჰქონდათ. წინად კი თავადებიც კარგი თვალთ შესცქეროდნენ თავიანთ მოძღვარს, რომელიც რაღაც დანაშაულობის გამო არქიელმა გააწესა სოფელ კვერეთში.

პეტრე მღვდელი უკვე კარგი შეძლების კაცი იყო, როცა ამ სოფელში ამოაყვინეს თავი მისდა მოულოდნელად და უნებურად, და ისეთი უგულო კაცი არ იყო, რომ თვისის მოყვანისათვის გაქირავების დროს ხელი არ გაემართნა. მით უმეტეს, რომ ასეთი გულკეთილობისათვის უმადური მას დღემდე არავინ ჰყოლია და გასესხებული ფული ერთი ორად უბრუნდებოდა მის ჯიბეს.

წვრილფეხა ვაჭართა და გლეხთა პატიოსნება მამა პეტრეს ყოველთვის სწამდა, რადგან ერთხელაც არვის იმათგანს პირი არ გაუტეხია და ნავაღვი ფული პირნათლად შესაფერის სარგებლით დაუბრუნებია მოკეთე მოძღვრისთვის და ისიც იმ დროს, როდესაც მამა პეტრეს თვეში აბაზის მეტი სარგებელი არავისთვის გამოუერთმევია.

მხოლოდ ჩემი სოსოს ფეხზე დასაყენებლად, თორემ ჩემისთანა ქვრივ-ოხერს ეშმაკის მოგონილი ქუჭკი რა ოხრად მინდაო? — იტყოდა ხოლმე ამო-ოხერით მამა პეტრე.

სოსო კი სასულიერო სემინარიის შეგირდი იყო, წყნარი, ღვთის მოსავი, თვინიერი და მამის გამგონე.

თუმცა მამა პეტრეს თავმოყვარეობა შელახული იყო არქიელის რისხვის გამო, მაგრამ კვერეთში მან მოიპოვა სასურველი სულის სიმშვიდე, მრევლის ყურადღება და პატივისცემა. შემოსავალიც და გამორჩენაც ურიგო არ ჰქონდა მამა პეტრეს და ცხოვრობდა თავისთვის წყნარად და აუშფოთლად.

ასე მიმდინარეობდა საქმე ახალი მოძრაობის დაწყებამდე, რომელიც მოულოდნელ რისხვასავით თავს დაატყდა ჩვენს კვერეთსაც.

პეტრე მღვდელიც რა მოძღვარი იყო, რომ თავის მრევლი არა სკოდნოდა? აილო თუ არა მან აილო, არა საიმედო ხანა დგებოდა, იმწამსვე ისარგებლა შემთხვევით და მიწვია სადილად უპირველეს ყოვლისა თავად სულაძიანთ ბალის მოიჯარადრე იმერელი გოგისა თვალაძე.

გოგისა თვალაძე 27—30 წლის ვაჟკაცი იყო, ტან მორჩილი და ფრიად ცქვიტი. მისმა დაუდევარმა, მეტად მოძრავმა არსებამ არასოდეს მოსვენება არ იცოდა. ყოველს სოფლის საქმეში პირველად ის ამოჰყოფდა თავს და გოგისას სიტყვა ყველას სჯეროდა, რადგან გამოქაზარაკებული კაცის სახელი ჰქონდა მას ხალხში.

გოგისას სოფლის სკოლა ჰქონდა გავლილი, ქართულ-რუსული წერა-კითხვა და ლაპარაკი ბევრად მეტი იცოდა. ვიდრე კვერეთის მცხოვრებლებმა. რაც შეეხება შრომასა და საქმის ცოდნას, რა მოგახსენოთ? მხოლოდ თავად სულაძიანთ დაუდევრობისა და უთავობის გამო მიჰქონდა გოგისას დიდი ზვრის შემოსავალის მესამედი.

გოგისა კვერეთში ინტელიგენტად ირიცხებოდა. უძალლო ქვეყანაში კატას აყვებდნენო, რომ იტყვიან, გოგისას ინტელიგენტობაც ამგვარი იყო. კვერეთის თავადებიც კი შეჰყურებდნენ მას, სჯეროდათ მისი, პატივს სცემდნენ და თავიანთ სუფრაზედაც სვამდნენ. მამა პეტრემაც შეძლებისა და გვარად პატივი სცა გოგისას. გემრიელი სადილით გაუმასპინძლდა, ღვინოც საუკეთესო მიართვა და სადილის შემდეგ გულახდილი მუსაიფი გაუბა, რომელშიაც ის არწმუნებდა გოგისას, რომ პატარობიდანვე ხალხის სიყვარულით აღსავსეა ჩემი გრძობა-გონება და ყოველივე ჩემი მოქმედება ეთანხმება ხალხის კეთილდღეობასო. მამა პეტრე სხვებთან ერთად დარწმუნებული იყო, რომ გოგისა თვალაძე სოციალისტი იყო და ამისდამიხედვით თავის საუბარში ის ქებას ასხამდა სოციალისტთა მოძღვრებას. ამიტომაც პეტრე მღვდელი თავისი პიროვნებისა და ქონების უზრუნველყოფას გოგისას აბარებდა, როგორც ახალი მოძრაობის ერთ ხელმძღვანელთაგანს, გოგისა თვალაძეც შეფერებით ისმენდა მღვდლის ბაასს, დასტურს აძლევდა მას და ბოლოს თავისი გავლენიანი შემწეობაც აღუთქვა.

II

მთელ რუსეთს არა ჩვეულებრივი მოძრაობის მძლავრი ტალღა მოხვდა. ყოველი ადამიანი შეა-
ცურა ამ ტალღამ ფაფარ ახდილსა და აბობოქრე-
ბული ზღვის სივრცეში. კარ-მიდამო, სახლ-კარი
ცოლ-შვილი, ეკლესია, საკუთრება და ყოველივე
პირადი უკუ აგლა ხალხმა და თვისდა შეუგნებლად
სტიქიონურად მისცა თავი განუზომელ მოძრაობას.
ყოველი ხორც შესხმული გრძნობდა ძველი ცხოვ-
რების აუტანლობას, სიმკაცრეს, თვითნებობას,
ძალმომრევობას, პიროვნების დამცირება-გათანხსირე-
ბას. თვით მაღალი ღვთისადმი მიმართული ლოცვა-
ვედრებისაც აღარ სწამდა მას. აღარც სწავლა-განათ-
ლებისა, აღარც მღვთის მოძღვრებისა არა თუ არა
გაეგებოდა მას, არამედ უპირველეს ყოვლისა თვით
ეკლესია და სკოლა სცნო დამნაშავედ თვისის აუ-
ტანელის ცხოვრებისა და პირველად ამათ მოუქნია
თვისი მძიმე მუშტი. რუსეთის მკვიდრი მიელტვო-
და რაღაც უცნობისაკენ, სრულებით განუზომელ-
გაუგებრად, ბრმად, თითქოს ის სასურველი, რაც
უნდა მოვლინებოდა ხალხს, უნდა მოსულიყო
თავისთავად, მანანასავით უნდა ზეცით ჩამოვარდ-
ნილიყო.

ამ სტიქიონმა შეიპყრა არა თუ უმეცარი ხალ-
ხი, არამედ თვით მოწინავე რაზმებიც. ყოველი ად-
მიანი კერძოდ და ყველა საერთოდ ასცდა გაზომ-
აწონვის სწორ გზას და რაღაც ბნელით მოცულ
სივრცეს დააქიჩა თვისი შორმხედველობას მოკლე-
ბული თვალი, თითქოს სიბნელიდამ მოელოდა იგი
იმ სინათლეს, რომლის წყურვილი ხახას უშრობდა
მას დღემდე.

ქვეყანა თვალახვეული ბობოქრობდა. ვინ ვის
აწყდებოდა—გაგება აღარ იყო. მმართველ მანქანა-
საც მთავარი ძარღვი გაუწყდა, ერთხანს ისიც უთავ-
ბოლოდ მოძრაობდა და შემდეგ ერთბაშად მოეშვა
და შეჩერდა. გაუგებლობის კორიანტელი თარე-
შობდა მთელ უშველებელს სახელმწიფოში.

გაუგებრობა ყოველთვის შიშსა ჰქმნის, ამი-
ტომ დიდი და პატარა შიშმა აიტაცა.

მხოლოდ რეგვენთათვის შიში უცნობი ხილია
და ამიტომაც რეგვენთა გუნდმა დაიჩემა ხალხის
წინამძღვრობა. შეგნებულთა მცირედი ნაწილი კი
შეუდგა მდგომარეობის ვითარების გამორკვევის
საქმეს და იმ აზრით გამსკვალული, რომ თავისუფ-
ლება ბრძოლით მოიპოვება და არა სიტყვითა და
უსაქმობით, მალლა ასწია ალაში, რომელზედაც
თვისის სისხლით აღბეჭდა ბრძოლა ხალხის კეთილ-
დღეობის დამყარებისათვის. ხოლო როცა ამ მცო-
რედმა გუნდმა იარაღით ხელში საბრძოლველად
თავი გამოაქყო, ძველი წესწყობილების მანქანაც
ამოძრავდა და სამკვდრო-სასიცოცხლო ომში იერი-

ში მიიტანა მოპირდაპირეზე. ბრძოლა ხან მოკლე
გამოდგა, რადგან მოპირდაპირე სუსტი ფიზიკურად
და მოუშადებელი შესაფერად, იქვე, პირველ ხა-
ნებშივე დამარცხდა. ძალზე გაქანებული მანქანა კი
აღარ შეჩერდა, არამედ განაგრძო თვისი შეუბ-
რალეხელი მოძრაობა და მუსრი გაავლო ბრალიანსა
და უბრალოს, მტერთან ერთად მოყვარესა და მონა-
მორჩილთაც სდვა ყურის ძირში და ყბები ჩაუ-
ლეწა.

ას მორჩილში ერთი თვითნებაც რომ გაესრი-
სა მანქანას, არაფრად იჩნევდენ.

— ბრალიანსა და უბრალოს იქ განიკითხვენო,
— ამბობდნენ მანქანის მოხელენი და სალოკ თითს
ზეცისაკენ აშვერდენ.

აი, ამ მდგომარეობამ შექმნა ანარქია, ისეთი
არეულობა, რომელშიაც ძალი პატრონსაც ველა-
რა სცნობდა. აი, ამის გამო შეინძრა დაგუბებულ-
აშმორებული ტბა და ამოატივტივა ზედაპირზე ნა-
ძირალთა გუნდი.

ქურდი ყოველთვის ბნელ დამეს ელოდება,
ნაძირალსაც არეულობა და გაუგებრობა ჰქმნის.

ნაძირალნი აშკარად ჰხედდნენ, რომ კარგი
დრო ჰქონდათ ამღვრეულს წყალში თევზი დაეჭი-
რათ და ხელი მიჰყვეს თვის ბნელ საქმეს.

III

მღვდლის გემრიელმა სადილმა და განსაკუთ-
რებით განმაცხოველებელმა კახურმა ღვინომ ფრთე-
ბი შეასხა გოგისას წარმოდგენათა სრბოლას, მისს
ფანტაზიას. ის უკვე დიდ კაცად სთვლიდა თავის
თავს, როცა მამა პეტრემ მოწიწებით მიაცილა ალა-
ყაფის კარამდე.

ერთი მეორეზე უფრო საარაკო აზრები ტრია-
ლებდა მისს თავში, სანამ თავის სახლს მიაღწევდა.
სახლი გოგისას სულაძიანთ ზვრის ბოლოში ჰქონ-
და. ის იყო მეგრული ფაცხა ჩალით დახურული,
რომელშიაც მხოლოდ ერთი გახრევილი ტახტი
იდგა და მიწის იატაკზე პატარა თუნუქის გაქვარტ-
ლულ შუშიანი ლამპარი.

შემოდგომა საუკეთესო ხანა მთელის საქარ-
ველოს სივრცე-სივრცეზე. სიცხე სიცივესთან შეთანხ-
მებული სასიამოვნო გრძნობას ჰვდრის ადამიანსა.
დაწმენილ დაკრიალებული სოფლის მსუბუქი ჰაე-
რი თავისუფლად და სასიამოვნოდ მოძრაობს მისს
ფილტვებში. ეს ტახილი ჰაერი ღღისითაც ისე ლა-
მაზად ჰკრთის ცხოველმყოფელ მზის შეზავებულს
სხივებზე, როგორადაც ღამის მორცხვ მნათობის
ვერცხლში მოვარაყებულს სინათლეზე.

გოგისა თვის ფაცხაში ტახტზე გაშლართული-
ყო და თვალდახუტული ოცნებობდა, როცა შემოდ-
გომის ღამის ნარნარმა მნათობმა ქათქათა დაიწყო
კვერეთის მიდამოზე. სულაძიანთ წისქვილის არბი-

დამ სასიამოვნო შიშინი მოისმოდა, რომელიც შორიდან მოსმენილს ნანას ხმებად ეწვეთებოდა მისს ყურთა სმენას და ტკბილს ძილსა გვრიდა მას.

გოგისამ წაართვა ძილს თავი და მკვირცხლად წამოხტა ზეზე.

სანამ ტალღასავით მოვარდნილს აზრებიდან გამოირკვევოდა, ცოტა ხანს ტახტზე წამოჯდა, შემდეგ ფაცხის შესავალ კარებთან მდგომი დოქი აიღო, შუბლი ცივის წყლით გაიგრილა, ქამარ-იარაღი წელზე გასწორა, წამოდგა და გასწია სიმონ კვირტაძესთან. კვირტაძე იღბალზე შინ დახვდა, იღბალზე მეთქი იმიტომ მოგახსენებო, რომ სიმონი, როგორც მარტოხელი კაცი, შინ იშვიათად იყო ხოლმე და, როგორც „ადუკანტი“, უფრო ქალაქებში იყო გაბმული, სადაც სხვა და სხვა წვრილმან საქმეებს დაეძებდა.

სიმონს სასიამოვნოდ დაურჩა გოგისას სტუმრობა. მას ეგონა გოგისა რამე საქმეს მომანდობსო, მაგრამ როცა თვალაძემ უამბო მას თვისი განზრახვა, პირველში ცოტა არ იყო შეშინდა და ყოყმანი დაიწყო. როგორც გოგისა, სიმონიც ხალხის უმეტრება-გაუგებრობაში ჰპოულობდა ლუკმა პურს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ სიმონ კვირტაძეს არსებობისათვის ბრძოლაში არასოდეს ძალმომრეობა იარაღად არ უხმარია, პირიქით, უფრო ხშირად თითონ რჩებოდა ხოლმე მოტყუებული და საქმის მოგების შემდეგ მშრალზე გაცურებულად. ამიტომაც გოგისას წინადადება, რომ კვირტაძესაც მიეღო მონაწილეობა გოგისას მიერ მოსაზრებულ კომიტეტში, რომელსაც უნდა ვითომდა ეწინააღმდეგა დაწყებულ მოძრაობისთვის და სხვა და სხვა, მას ვერაფრად ექაშნია. რაც უფრო მეტს ყოყმანობდა სიმონი, მით უმეტეს თავგამოდებით არწმუნებდა მას გოგისა, რომ მის წინადადებაში არაფერი საშიში არ იყო, ერთი ის, რომ კომიტეტმა ფული უნდა შეკრიბოს ისეთ მცხოვრებლებში, რომელთაც ცოტაოდენი ფული გააჩნიათ, მეორეც უნდა ბევრი მავნე აღვირ-ახსნილი ადამიანი თავის კალაპოტში ჩააყენოს, მესამეც მშვიერ-მწყურვალსა და ობოლ-ოხერს ამისთანა ძნელ დროში შემწეობა აღმოუჩინოს და მეოთხე და უკანასკნელიც ისა, რომ ხალხისათვისა და მოძრაობისათვის მავნე პირნი გააძევოს ამ ქვეყნიდან. მით უმეტეს სათაკილო არ იყო გოგისას აზრით სიმონისათვის ამ კომიტეტში მონაწილეობის მიღება, რომ ის ამ უკანასკნელს არ ავალებდა აქტიურობის მოქმედებას, რადგან ნამდვილ საქმის წარმოებას თითონ გოგისა იღებდა თავის თავზე. გარდა ამისა გოგისამ ჩამოსთვალა ჩოხოსანი ბავლე სონაძე, ადგილობრივი აზნაური, შარშან მესამე კლასიდან გამოძევებული გიმნაზიელი, კოტე დურგალი და ვანო ნალბანდი, რომელნიც გოგისასთან ერთად ისე მოაწ-

ყობდენ საქმეს, რომ სიმონს არც კი შეაწუხებდნენ არაფერში. ის საქირო იყო მათთვის მხოლოდ როგორც საიმედო კაცი ფულის შენახვა — განაწილებაში.

დიდი ჩაგონება და ჩიჩინი დასჭირდა გოგისას, სანამ სიმონს დაიყოლიებდა, ხოლო, როცა დაითანახმა, იმ წამსვე გაექანა სოფლისკენ, ზემოხსენებულ პირთ ჩამოუარა და სათათბიროდ სიმონთან მიიყვანა.

ზღაპარი ჩქარა ითქმის, მხოლოდ საქმე გვიან კეთდება. როცა კომიტეტი სადარბაზოდ შეიკრიბა სიმონისას, უკვე ნაშუალამევი იყო. ჩვენი სოფელი მალეობ ადგილზე იყო გაშენებული და ღამ-ღამობით უკვე ზამთრის სუნი ადგა, სიცივე თავისას შვრებოდა. გოგისამ არც ერთს ახალ მოწვეულ მოკავშირეთაგანს სიმონისას მოსვლამდე არა გაუმეღავნა რა, მხოლოდ რაღაც დიდი საქმის გადასაწყვეტად მოიწვია ისინი სიმონთან. ახლა კი მან მოისხა ირგვლივ ეს დარჩეული ძმა-ბიჭები და აუჩქარებლად, დალაგებით გადაუშალა მათ თვალწინ თვისი გეგმა. მან უკვე გადაწყვეტით დაურიგა გამოცდილი რეჟისორივით ყველას თვისი როლი, ესენიც უარზე არ იყვნენ. თავდაპირველად გოგისამ უამბო, თუ რამ მიიყვანა ის ამ აზრამდე და როცა მღვდლის ნალაპარაკევი, მისი შეშინებული სახე დაუხატა მათ, მაშინ ყველასათვის აშკარა შეიქმნა ის, რომ გოგისას მოსაზრება საფუძვლიანი იყო.

მარტო სიმონ კვირტაძე ვერ ურიგდებოდა ყოველივე გოგისას მოსაზრებულს და ემუდარებოდა უიმისოდ მოეწყოთ ეს საქმე და გულწრფელ ფიცსა დებდა იმის თავდებად, რომ ის მათ არ გაამყლავნებდა, არ გასცემდა მათ საიდუმლოს. მაგრამ გოგისა თავისას ადგა, უარის თქმას არ აბედვინებდა და მასთან ჰპირდებოდა, რომ სიმონი უჩინარი წევრი იქნებოდა ამ კომიტეტში.

ალიონის სულმაც მოაწია და მოთათბირენი დაიშალნენ.

ივ. ელიაშვილი.

(შემდეგი იქნება)

ბელი მგონისა

(გაგრძელება)

დრამა ხუთ მოქმედებად

ს უ რ ა თ ი II.

ბალი, ლევანის სახლის წინ. საღამო.

ლევან. მას მოჰქვია, მოჰქვია? ცაო, შეძრ-
და დედაშიწავ, შენც აქვითინდი! | წუნდი
იმ დღეს გამდელმა შე ასე მითხრა;
თამარის გული, თუ არ ნიკოსთან,
სხვა ვერავისთან გაიხარებსო
და ამის შემდეგ მოჰქვია სობრადო?
ეს რომ გაიცოს, სომ ჭკუაზედ შესცდა?
ახ, რად არ მივეც თავისუფლებას?
ერთი შვილი მყავს, იმ ერთსაც ძალით
ადრე წაგვლივებ ბედნიერება!
აწ რაღას ვაქნებ ამ დიდს სიმდიდრეს
თუ შეიღს ცტორება ჩაუშვარდება?
მრავალ გზით იგი წვეულებამც იყოს,
ვინც ამას იქით ძალა იხმაროს
და სხვის სურვილი მოჰქვას, შეზღუდოს!
ჩემს ქალს რად მივეცემ ბოროტ მომქმედს?
შე კაცის შეგულები რად მინდა სიძე?
ოჰ თავო ჩემო! რა დიდად შესცდა!...

(შემოდის გამდელი).

ახალს რას იტყვი? რა ამბავია?
გამდელი. ახალ ამბისა რა მოგახსენო,
თამარ კი ისევე იმავე დღეშია!
არც ავად არის და არც კარგადა.
ყოველ დღისმარე დღეს გათენებულს
მასთანა ვზივარ განუშორებელივ;
არა ვშორდები, ვეაღერებო,
მაგრამ სობრადოდ სტირს განუწვევებელივ.
ხმას აღარ იღებს, არ ეღიმიება,
ხან თეთრს კედლებს მიაშტერდება,
ვერ გამოიკია. რა ეპართება!
მაგრამ ბატონო, არ გახსოვს იმ დღეს,
რაც მოგახსენე?

ლევანი. მახსოვს!

გამდელი. მიზეზი ის თუ იქმნება!

ლევან. ვაჟზე უბედურს!

გამდელი. იმას მაშინაც არ ესვენება,
როცა ყოველი სდუმს, განაბუღა!
მწარედა ოხრავს, ხანა ფითრდება,
სმირად ძიღშიაც ატრემლებუღა!

ლევან. როგორ თუ ძიღში? ეგ რაღას
ჭნიშნავს?

გამდელი. როცა კი სძინავს, ჩემო ბატონო,
შფოთავს, ტრემლს აფრქვევს, არ ესვენება;
და შესმის ხოლმე ხმითა მადლითა

ვიღაც უჩინარს ებასკება!
ერთხელ მან ძიღში წამოიძახა:
„ნიკო, მიშველე... ჩემო ნიკო!“
გამოვადვიძე, ვკითხე: რა მოგდის?
მაგრამ არ უგდო უური ღაზარავს...

ლევანი. სობრადოდ ძიღშიც ის აგონდება!
ვაგლახს! ნიკო კი აღარ არსებობს!

გამდელი. რას ბრძანებ მკაცრად? — ჭკუაზედ
შესცდა!

ლევან. თუ ჭერ არ იცის, ნურც ნურას
ეძუწვი!

დაიხ, ის მოჰქვია!... შერე ვინ მოჰქვია?
სიძემ! ხა, ხა, ხა! რა დიდად შეუცდა!
შე კაცის შეგულებს არ მივეცემ ქალსა,
ჩვენი კავშირი განუწვევებელია;
ნება არ მისცეთ კვლავ აქ მოვიდეს.
მან მოჰქვია ნიკო, ისიც შეგდარია!...

(გაღიან. შემოდის არჩილი).

არჩილი. (აღღვრებული და გაფითრე-
ბული) უაგე დაიშხვრა ჩემი ბორკილი!
ფრთები შემესხა მძლავრ არწივისა;
ჩემის გრძობების სულთამსუთველი
აღარ არსებობს, მივეც მიწას!
მაგრამ ვინ მდევნის? ამას ვის ვხედავ?
თითქოს მოველი აწ მწარე სიკვდილს;
შიშა შემიპურა... ვინ მოჰქვია ჩემსკენ?
ნიკოსა ვხედავ თუ წმინდა აჩრდილს?

(სიბნელოში ნიკოს აჩრდილი გამოჩნდება. არჩილი
პირისახეზე ხელებს იფარებს)
რად არ მასვენებ?

(აჩრდილი მოახლოვდება. იგი დაღვრემილი უმზერს,
თითქოს უსავედურებდეს: „რად მომკალიო“. გუ-
ლიდან სისხლი ჩამოსდის, არჩილი გაბოროტებული
იკრუნჩხება და ყვირის):
ახახ!...

(აჩრდილი ჰქრება. აივანზე სანთლით ხელში ლევანი
გამოდის და დაბლა იყურება).

ლევან. ვინა ხარ დაბლა? ვინა ხმურობ?

არჩილი. აქ დაბლა შე ვარ, თქვენი აჩრდილი!

ლევან. წვეულებამც იყოს შენი სახელი!

ჩემთვის აჩრდილი აღარ არსებობს!
შენ მასთან მოჰქვია, ადიგვე მიწის ჰორისკან...
გაკეული მატყს ეველაფერი, თავს ვერ იმართ-
როგორ გაჭბდე შენ აქ შემოსულა, | ლებ.
სისხლი შენს ხელებს არ შეჭმობია...
შე ავაზაკთან საქმე არა მატყს...
წადი, გამშორდი და ეველასკვან
შეჩვენებულმა იარე ქვეყნად!
წვეულებამც იყოს იგი არსება,
რომელმაც სადგურს შენ შეკითვარას!
ვით იუდისამ, ეგრედ მაგ სულმა
მარტოდ ლტოლვილმა არ გაიხაროს!
იარე მინდვრად თმა აბურცულმა,

თვალეზუე ძილი არ მოგეკაროს!
 შენგან ჩადენილს ბოროტებას
 სხვას აბრალევენ და შენ კი ამ დროს
 ვითა დამურა ურცხვად დასძვრება?
 წადი, გაგეშორდი! ნუ სწამლავ ჭკერს,
 შენთვის დაიხმა ჩემი კარები! (შედის)

არჩილი. დაე აღსრულდეს ჩემი სურვილი
 და თუნდა რისხვა თავზე დამატუდეს,
 მე ჩემსად ვიხავ! არ შეუდრკება...
 სხადც წვრილია, დაე იქ გაწეღეს!...

(გადის. დიდი სიჩუმეა. ისმის სამჯერ სტვენა. სტვენ-
 ნიოვე უბასუხებენ. მთვარე ამოდის. ბაღში გამდე-
 ლი და თამარი გამოდიან).

გამდელო. შეგცივა, შეილო! აჭა სხურია!
თამარ. მსურს მარტო უოფნა! (გამდელო
 სახურს წამოასხამს).
 მაგრამ მოიცა!

აჭა წერილი და ხვალეუ დილით
 ვინძლო, გამდელო, ნიკოს გარდასცე.

გამდელო. შიხ რომ არ იეოს?

თამარ. სად წაივადოდა?

გამდელო. არ ვიცი, მაგრამ მაინც მომეცი!..

თამარ. ზარდად ეტევი, რომ მოეთმენლად
 ველი და მნახოს! ჩეკეკენ ისწრაფოს!
 ტესმის? ეს უთხარ: ნუ დაუოვნებს!
 მეტი მოთმენს მე აღარ ძაღმამს!...
 უოფნა უმისოდ სიკვდილი არის!

(გამდელო გადის. თამრო კუნძს დაეყრდნობა და
 ოცნებობს).

თამარ. გული კვლავ გუნესის... სული
 დამძიმდა...

თავის და ნებით ცრემლი იფრქვევა;
 წინასწარ გრძნობით ცრუდს ვგრძნობ რაღაცას,
 შავი ბურუსი ირგვლივ მეხვევა.

ნიაფო, წადი, იქით გაჭქროდე;
 სად შეგობარი არის გულისა;
 უთხარ, თუ რა რიგ მისთვის იტანჯვის
 უმანკო მსხვერპლი სიეფარულისა.

ჭოი, უფავიღნო, ნორჩო უფავიღნო,
 თან გაატანეთ თქვენი სურნელი;
 ზედ წაწერეთ ოცნების ფრთათა:
 ჩემსკენ ისწრაფე, შენ ერთს მოგელია!

(თავს იღლიებში ჩაჰმალიავს. შემოდის არჩილი.
 უკან რადმენიმე მეგობარი მოსდევს, არჩილი თამ-
 როს ნაბადს გადააფარებს მოსატაცებლად, მეგობრე-
 ბი ეშველებიან. ისმის თამროს კვილი. გამობრბის
 ლევიან და იძახის „შვილო თამარ!“ გამდელო გამ-
 წარებული დაეძებს).

ლევიან. (გამწარებული წვერ უღევაშს
 იგლეჯს).

გაი მე ბეჯერულს! შეილი მამტაცეს!..

ფ ა რ დ ა .

მოქმედება მესამე:

მდინარის კიდე.

(სცენის სიღრმეში მალალი მთები აღმართუ-
 ლია. წინ მუხის ხეები სდგას. მუხებ შუა, მალლობ
 აღგილზე მოსჩანს ხავს მოდებული კოშკის ნანგრე-
 ვები, რომლის გვერდითაც აზვირთებული მდინარე
 მილულუნებს. მდინარის პირად ნისლია ჩაწოლილი.
 ვიწრო ბილიკით ჩამოდის არჩილი).

არჩილი. აჭ, ვერ ველირსე თამროს
 სიეფარულს,

იგი ხელსა მერავს, ჩავრულ გულს სტანჯავს;
 აზვირთებულს ჩემს სულს ვნებიათა
 შეუბრალებლად სეველს უსაჯავს:
 დილით ამოდის მზე, დღის მნათობი,
 ეველას უნათებს, ატკობს ბუნებას;
 ჩემთვის კი მედამ დამა ბნელი,
 არ აქვს საზღვარი შავს მწუხარებას!

(მუხებ შუა ნიკოს აჩრდილი გამოჩნდება)

და იგიც მდეენის... სინდისს მიმეხლს...

— რა გინდა ჩემგან? რად არ მსვენებ?

მე შენი სისხლი არ დამიდგია,
 ტუეილი არის, რასაც ვაბრალე!...

აჩრდილი. აჭა, ცოდვილო, მოგიახლოვდა
 დდე აღსსრულის და სიკვდილისა;
 იმედს, ოცნებას გამოეთხოვე
 ესრედ მომხიბვლეღს, იღუმაღ ტკბიღს!
 გამოეთხოვე ამ არე-მარეს,
 გამოეთხოვე შენს შეგობრებსა,
 გამოეთხოვე ტურფა თამარის,
 გატისკროვნებულს მის მშვენებას!

არჩილი. მე ჩემს სიეფარულს ფრთებსა
 შევასხამ,

აღვაფრენ ზეტას და აღვაეფავებ;
 სიკვდილი ჯერედ ჩემგან შორს არის,
 სტუეი, აჩრდილო, დიდ ხანს ვიცოცხლებ!

(მდინარის ნაპირას გაერთხმება, საზარლად ჰყვირის
 და ჰბოდავს. აჩრდილი მძიმედ ჰქრება. შემობრბიან
 თედო და ბესარიონ),

ბესარიონ. თედო! საზარლად ვინა
 ჰევიროდა?

თედო. იგი არჩიღის, გვანებ, ხმას
 ჰტავდა!

ბესარიონ. დავინახე, წელან აქეთ
 გამოიარა.

საით წასულა? არსდა სჩანს... (იძახის)

ჭე, არჩილ! არჩილ!

არჩილი. (გამოერკვევა) მე ვინ შექნის?
 მდღით ახლო!

ბესარიონ. შენი ერთგულნი!

თედო. ვინა ჭევიროდა, შეგობარო, ასე
საზარდად?

არჩილ. მომიხსლოვდით: მე მოგითხრობთ
საშინელს ამაყეს!
წუნსელ შესიზრმა: ვითომ ვაჯექ დრმა პნელს
უფსერულში,
იქ არც კი იყო ჭერი, რომ მიითი შესუნთქა.
იქვე სუფეველა შემზარავი, მკვდრული სიწმუე...
შავი ფიქრები ბედარულ თავსა დამტრიალებდნენ
სული შოთავადა... უველაფერი მაშინ ამტკივდა,
საშინელება!.. იქნდ მისი სახე ვიხილე,
აღარ მასვენებს... მოთხრა: არჩილ, დაისჯებიო!
იგი აჩრდილი ამ ადგილსაც გამომეცხადა
და რაც იქ მოთხრა, მან იგაგე გაიმეორა.
მერე ვინ არის ჩემი მკვლელი? ვინ გამიბედავს?
ვისგან მოგვლი მე ამ სიკვდილს? — იქნება
თქვენგან?
თუ ასე არის, აჭა, ხმალი და გამათავკეთ!

თედო. (უწინ მარჯვენა მხარ შეგვახმეს...
ბესარ. (აბა, რას ამბობ?

ბესარიონ. ნურავის შიში ნუ გექნება შენ,
შეგობარო!
მტერი ჩვენამდის ვერ მოადწევს... ჩვენ აქ
მაგრად ვართ!
მარჯვნივ მდინარე, მარცხნივ საღონი კლდენი
გაფარავენ
და ჩრდილოეთით ბურვილი ტყე ირგვლივ
გვარტყია.
შეგობრებიც ხომ დარაჯებად უველგან სდგანან!

არჩილ. მაგას არ სტყუი?

თედო. გავიარეთ და თვით დარწმუნდი!

(გაღიან წყლის მეორე ნაბირზე. ნისლში გახვეულები
გამოჩნდებიან: დათო, ირაკლი, გიო და სხვები),

დათო. ჩუ! ამ ადგილებს ვით ვაკვირდები,
ბინა მდინარის იქით ექნებათ!
აკერ, კაშკაში შევიდნენ ორნი,
ოჭ მაგ საზიზდრებს ეს არ შერჩებათ!
უნდა გაუიფუნეთ ჩვენ სამ ნაწილად
და სამსა მხრიდან თავსა დავეტეთ,
ლეგნი მარცხნით, შენ კიდევ მარჯვნივ,
მე კი ჰირდაჰირ! აბა წავიდეთ!

(საჩქაროდ გაღიან. ბილიკით ჩამოდის თამარ. შემ-
დეგ არჩილი)

თამარ. სად ვიმყოფები? დავშორდი
სატრფოს,

დავშორდი მამას და ნათესავებს,
ველარ ვსვდევ ნაცნობ ადგილებს;
დასშული სულით ვღვრი მწარე ტრემლებს!
ახ, რომ იცოდეს, სად ვიმყოფები,
ნიკო მსწრაფლ ჩემთან მოფრინდებოდა;
გამიტაცებდა იგი თავისთან
და ტანჯვას ბოლო მოეღებოდა.

არჩილ. (შემოდის) არა! სიკვდილის არ
შეშინის!

ბუნების ძაღნი ჩემს სუსსს უგროიან!
— თქ, ჩემო მტრედო, შენც აქ ჭეოთიფხარ?
სტებები ბუნების სიმშვენიერით?
მაგრამ, ძვირფასო, რად დაჭდურემიფხარ,
რად იუფრები ეტრე მოწვენით?
აბა, გაჭხედე მდინარის კიდეს,
ამ ამწვანებულს ტურფა ბუნებას;
ის მხარულაობს და ჩვენ ორივეს
თითქოს გვილოცავს ბუნებურებას!
აკერ ჩაქუხი ცვრებად იფრევევა;
გრილი ნიაფი ტყეს ამრიალებს;
ეოველი ჭხარობს ჩვენსა გარემოს,
მხალღად შენ ერთი ჭღვრი მწარე ტრემლებს.

თამარ. ეოველი, რაც კი ჩვენს გარშემოა! —

შენ ტყუილს ამბობ — არა ჭხარობენ;
ისინი ჩემებრ მოთქმით სტრიან
და მე უბედურს თანამეგრძობენ!

არჩილ. მოიხმეთ აქა მონა-მხეველნი...

მუტრბით უბრძანეთ, აჟღერონ ჩანჯა...
სატრფო გაართონ ცმევეთ, თამაშით
და გაუნათონ მას სახე-მანჯა!*)

(გაიმართება მდინარის პირად ცეკვა. არჩილ და თა-
მარ მალლობიდან უცქერიან. შემდეგ ერთი ქალი
ჩანგზე ასე დამღერს:)

ვინავე ევალიო,
ადრე სჭგნებოდა;
ფერი უერთოდა,
იბნადებოდა!
სატრფო ბულბული
მისი შორს იყო
და სხვა ადგილს
ეგულებოდა!
ელის დღე-ღამე,
ელის და სტრის;
ჩაჭკლა სიამე,
აღარ იღინის!
თქ, მან, საბრალდომ,
რისთვის არ იცის,
რომ სატრფო აღარ
დაუბრუნდება,
და ასე ტანჯვით,
მოთქმით და კვნესით
სეგდას თან მისდევს,
ილევა, სჭგნება!...

(თამარს ტირილი აუვარდება. არჩილი ანუტეშებს,
მაგრამ ამოდ. მოცეკვავნი და მომღერალნი გა-
ღიან).

არჩილ. შენთვის ვხელაფნაბ, ჩემო
ღამაზო,

*) მთვარე.

შენთვის მოვიხმე ეს მომღერალნი;
 შენ გასართობად მათ ვაწყობავებ,
 შენ კი ცრემლებით გეკვება თვალნი!
 რად გინდათ ქალებს აწამოთ იგი,
 ვისაც უყვარხართ თქვენ კაცობით,
 ვის სიუყვარულსაც ვერვინ გამოსთქვამს,
 ვერც მშვენიერეული მოქარგულ ენით.
 შენს წინაშე ვარ მუხლ მოდრეკილი
 და შეისმინე ჩემი ვედრება;
 უკანასკნელად მითხარ, ლამაზო,
 ტრფობით დამწვარი ხომ გუყვარება!
 ბედნიერება შენც კარგად იცი,
 უსიუყვარულოდ არ შეიძლება;
 მას რადსათვის ვეძებ ჩემს სიუყვარულს,
 რატომ ეს გული არ გებრალება?
 თამარ, შენს ტუჩებს თვალ-ურს ვადვენებ,
 და მოუთმენლად ზასუსხს ველი;
 მითხარ საამო, ნუ მიმზერ მტრულად,
 ნუ შეიქმნები ჯალათი, მკვლელი;
თამარ. თუნდა სამოთხე წინ გადმიშალო
 და ა-ფარდით მართთ ეს მხარე, —
 მაინც ერთს გეტყვი: ვერ შეგიყვარებ!
არჩილ. გაწუდა მოთმენა! ტანჯვად ვიემარე!
 ძალას მოვიხმარ! დაგიმინაგებ!

(ხელს მოავლებს, მკლავებზე გადიწვენს და კოშკის-
 კენ მიჰყავს. ისმის თოფის ხმა. მას სხვაც მოჰყვება.
 შემორბიან: თედო და ბესარიონ).

თედო. კარგს არას ჰნიშნავს ეს ხმაურობა!
ბესარიონ. ვნახე. . ჩვენი განს არავის ჰგავდა!
თედო. შენ მართალი სთქვი, დათო
 შურს ძიობს!
ბესარიონ. არ მაქვს იმედი გამარჯვების!
თედო. იარაღს უნდა იარაღით გავცეთ
 ზასუსი!
 მე ნიშანს მივცემ!...

(საყვირს უკრავს. აქეთ-იქიდან მეგობრები შემო-
 ბიან).

არჩილ. რა ამბავია?
ბესარიონ. დათო შურს ძიობს!
არჩილ. დათო შურს ძიობს? ზასუსს
 გავცემთ, არ შეგუდრეკებით!
 თუ დაგვხრცავენ, მას სიკვდილი ძვირად
 დაუსვათ!

(გადიან. საშინელი ბრძოლა ასტყდება. რავდენიმე
 ხნის შემდეგ შემორბის არჩილი ხმალო ამოღებული).

არჩილ. ბედი არ შვეალდის! უღუთოდ
 მიმუხთლა!...
 ჩემი დიდი ცდა ამაოდ რჩება!
 „გამოეთხოვე“ გულავ თავს დამძახის!...
 სიზმარი შავი უკვე ცხადდება!
 ბედნიერება! სად გაჭურენილხარ?

მიამე ბორკილ ქვეშ ტყვედ ვისა ჰქეფხარ?
 თუ სიხარულსა ერთსა ანიჭებ,
 მეორისათვის უღმობელი ხარ.

ბესარიონ. (შემორბის დაქრილი) გესმის
 თუღას ხმა? ჩვენი შეგობრები
 დაიქსაქსებ... ზოგი შეიბურეს, ზოგიც
 სიცოცხლეს გამოასალმეს.

შენ თავს უშველე, გაცურდი, მდინარის იქით
 ჩემს თეთრს ცხენს ჰნახავ და თავს უშველე.

არჩილ. ამ ადგილს ვერ მოვმორღები!

ბესარ. დათო გაცხარებულე დაგეძებს...
 გესმის, ეს ირაკლის ხმაა.

არჩილ. ირაკლიც მათთან არის.

ბესარ. მე იმან დამჭრა.

არჩილ. რა მოგდას? მარტო რად მტოვებ?

ბესარ. თავს უშველე... (კვდება)

(გარედ ხმაურობა ძლიერდება. ისმის ხმები: „არვინ
 დაინდოთ!“)

არჩილ. ნუ თუ ვერანც მიტომ დამჩხავის,
 რომ მამცნას ბეღკრულს დღე აღსასრულის?
 ვგრძნობ, მოახლოვდა, შემოაზარა
 სიკვდილის ჟამი და სინანული!

(თამარს დაუჩოქებს)

გთხოვთ ზატყვებას, დანაშაულს, ვიცი, შემინდობ!
 რომ სიუყვარულსა ძალად ვერ ვზობებ,
 შენ მე მასწავლე სულგრძელობა იმ არსებისა,
 რომლის გულშიაც სიუყვარული მოიხოვება!
 — ჰოი აჩრდილო! ამაყად დროშას
 შენ აფრიალებ გამარჯვებისს,
 მაგრამ მტრის ხელთ მე არ მოვკვდები
 არც გულს დავისვავ ტყუილს ვნებისას!
 ჰოი მდინარე! აჰა მიმიდე!
 ოცნება შენკენ მოისწრაფება!
 აქ თუ ვიტანჯე გაუსრულება,
 იქნებ მანდ ვზოგო მე მოსვენება!

(კლდიდან წყალში გადავარდება. შემოდინან დათო,
 ლევანი და მემდეგ ირაკლი).

დათო. ატერ, ხის ძირას მე ქალს ვხედავ!

ლევან. შვილო თამარ!

თამარ. (თმა გაწეწილი ისტერიულად
 იცინის) ხა, ხა, ხა!...

ირაკლი. (შემოდის) სადა ხარ, მეღავ, სად
 იმალები?

თამარ. (ლევანს გულში ეკვრის და
 თან მდინარისკენ იშვერს ხელს) იქ
 გადავარდა! ხა, ხა, ხა, ხა!...

ლევ. (თამარს მკლავებზე გადაისვენებს)
 ცათა და ქვეყნის დმერთო მპურობელო,

ელვა-ქუხილთა ძლიერებაო,
 ღმერთო მალალო! უძლურთ მფარველო,
 სამყაროს სულთ უკვდავებაო, --
 მიუაჲ წყალობა, დამიბრუნე შვილი თამარი,
 ნუ დამსჯი მოსუცს, განარიდე ეველა საზარი!...

ა. შანშიაშვილი.

შ ა რ დ ა

უფსკრული...

(ნ ო ვ ე ლ ა)

გიჟაჲი კნგური შეუზღვრათ მოათამაშებდა თავის ტალღებს.

მოჭქშუოდა, მოგრაილებდა.

ზირ-დაღებულნი ხეობაც ბანს აძლევა მქუხარე ტალღებს, რომელნიც ხან მრისხანედ ეხეთქებოდენ ნაზირებზე გაწოლილ მდუმარე შავ ქვეებს, ხანაც უკუ ქცეულნი, დამარცხებულნი და აქაფებულნი ისევ გამბორებდნენ მათ ცბიერად.

საზად შესდრულენებდენ თითქოს თეთრ წვეკა მთის დანახარებს უამბობდენ მათ...

მაისის დამე იყო.

მთაველის მიჯნური, ანტი ნიაჲი, მსუბუქ ფრთებით დაჭქროდა სივრცეში.

მთეთრო ღრუბლის ნაფლეთები ცის კაბადონზე მოსჩანდა როგორც გელების ქარავანი მდუმარე ტბაზე.

ფერ-მკრთალი მწირი ზეცისა დროგამოშვებით თუ გამოიხედავდა თავისი მინახებულნი მიმქრალი თვალებით ღრუბელთა დაცრეცილ ქსოვილიდან და ვერცხლის სხივებით ოდნავ აკრიალებდა მჩქეფარე ტალღებს, ამბორს უყოფდა მათ. მაგრამ როდესაც სრულიად ჩამოიხსნიდა მიბნედილ სახიდან ღრუბელთა ჩადრს, მაშინ კი მისი დისკო დაცურავდა ტალღათა შორის... მაშინ მქუხარე ტალღები განხარებულნი, მეტის ხადისით განაგრძობდენ თავიანთ სიმღერას.

რუხ მანტიაში გახვეული თავ ჩაქინდრული მთებიც, რომელნიც აქამდის თავისთავის სდუმდენ, თითქოს ეოგული მათგანი საკუთარ მჭუნვას შეუპურიაო, როს დანახავდენ ვარსკვლავთა მიჯნურს, ხმას აყოლებდენ, ბანს აძლევენ ტალღის სიმღერას...

მდინარის ქვიშაინ ნაზირზე ჭაბუკი დაძწოდა. ხან იქით განიხედავდა საითგანაც ოდნავ მბუქრავი ცეცხლი მოსჩანდა, ხან ნაზირთან დაბმულს ნავს უახლოვდებოდა... ახალუხის ჯობიდან ამოიღებდა ბურღვს და რაღაც საშინელი, მოუთმენელი თრთოლვით დაუწყებდა ნავის ცალ გვერდს ხერხტას.

— საბედისწერო ნაჲი!... — გაუელვა ჭაბუკს თავში.
 — გვექვარები, ღმერთო. მკვლარი მაინც მარგუხო ის...

— ეგებ ახლა მაინც ვეღირსო მის მშვენიერ ბავთა დაუბნებს...

— მაგრამ საშინელებავ, ამას რას ჩავდივარ? აიცი ხომ სხვებთან ერთად...

ამ საშინელ ფიქრზე, თითქოს ზირველათ მოუვიდაო იგი აზრად, თმა უაღუზე აუღვა... ტანზე ცვიმა ჭინჭკელებმა გადაურბინეს.

— მეტი გზა არ არის! რად არ იმინა ჩემი მუდარა?!

— დეა მეცოდება: შენ თუ გამოგევეი, თავს დაიხრჩობსო... ჭმ... — გაიღიმა მწარედ ჭაბუკმა, შეჩერდა, თავი დაქნია თითქოს მწერს იშორებსო და შორს სივრცეს თვალი გაუშტრა.

— გაღმა უნდა გაიფანონ, იქ ეკლესიაში, ჩემი სულის დგმა, ჩემი ცირა სხვას უნდა ამოუდგოს გვერდში. მერე ვის? იმ ჩემ სისხლის მსმელს! — ამბობდა ის ცოფმირეული... ნავი მიხსნის... ნავი მოსტაცებს მათ ჩემ სულის დგმას!! მერე კი იმას, მკვლარად რომ იყოს, ტალღებს გამოკსტაცებ... ამ მრისხანე გიჟაჲე ტალღებს!... — თან ტალღებისკენ ვახედა, — შეხე, თითქოს შემუქრებთან, სტროფოს წაგართმევთო. მაგრამ...

შავი, მწარე ფიქრები გამოძვრენ ღრობის საშინელ სოროებიდან.

მთავრდა მას ის სდამო... როცა მან გზა გადაუღობ თავის სტროფოს... კარგად ახსოვს ეს სურათი. უნდოდა რაღაც ეთქვა... უნდოდა ეთქვა, თუ როგორ იტანჯებოდა, მაგრამ თითქოს ენა ზირში ჩუვარდაო, ჭაბუკი, რომელიც უტეხ ტეკეში გარეულ ღორებს არ უშინდებოდა, გაშეშდა... დაშინდა... ცირა შეკრთა... მისმა თვალებმა ხშირ წამწამებოდან საზად გამოაშუქეს. ასე მთავრე გააზობს ხოლმე ხშირ ღრუბელის და მთაჲიენს გარემოს აბრეშუმის სხივებს...

— მიუვარხარ, მითხარ, რად მტანჯავ? აღმოხდა ჭაბუკს მღელვარე გულიდან.

ის კი უარესად შეკრთა. მისი ბავება შეიარხენ, როგორც ვერხვის ფოთელი ცელქი ნიაჲის მიხლავებაზე. დაწვნი აენთენ, ვით სპეტაკი ღრუბელი განთადისის.

გიშრის თვალები აკრიალდენ, როგორც შავი ტბა მთავრის შუქზე...

მისი თვალბის ცეცხლი სანთელივით დასწავდა ჭაბუკს, ხშირი წამწამი რომ არ გადაფარებოდა მათ.

— მეც მიუვარხარ... მაგრამ... დეა თავს მთავრავს, შენ თუ გამოგევეი... რა ქანა?! — სთქვა და ჭაბუკის თვალბდან უნებ გაჭქრა...

ის სდამო, მთელი თავისი წვირიმალნებით უმწვილის გულში ღრმთ ადიბუჭდა... მის ბედის კალამწევეტი სიტყვები კი უოველთვის მოესმოდა... თათქოს ანტი ნიაჲი უჩერხულებდა უურში, როცა ის ანგარამ მიუცემლათ დახეტიალებდა ველებზე...

შორს გაიშა ცხენების თქარა-თქური. ჭაბუკი შეგროთა, ელდა ეტა. მიწას საჩქაროდ უური მიუგდო, წამს სუთქვა: შესწევითა და სმენად კარდაიქცა. — შიდაინ!.. გაუელვა თავში ჭაბუკს, ქურდულად ჩაჰკვა მდინარის ნაპირს და საჩქაროდ ბუჩქებში მიიმაღა.

მატარა ხანს უკან ნაგში ჩასხდა რამოდენიმე კაცი და ჭალა სანთლებით ხელში...

— ვერ წამართმევთ, ჩემია, ჩემია! — გაიმეორა დაჟინებით ჭაბუკმა... და მრისხნე ტალღებთან საბრძოლველად მოემზადა...

ჭაბუკმა უური მიუგდო. არაფერი მოისმოდა, გარდა მჩქეფარე ტალღების ტლამუნისა.

— ნუ თუ ყველანი შთანთქა მდინარეში? — გული ისე უძგერდა, თითქოს ბუდიდან ამოვარდნას აზარებოდა. ერთი წამიც და საშინელი კვილი ლახვრად მოხვდა მის გულს.

კვილი ისეთი ცივი იყო, და ისეთი საშინელი როგორც სიკვდილი.

ის გაშმაგებული გადაეშვა მდინარეში, თან მძლავრი მკლავებით შედგრა აზობდა ტალღებს.

გვიდა ხანი. კვილი აღარ ისმოდა, აღარც სხვა რამ, მხოლოდ მდინარე ქშოდა ურუდ. თითქო რაღაცა მწუხარებას, შორეულს, ოდნავ დაუწეებულ ამბავს, მწარე ამბავს მოუთხრობდა თავ ჩაქინდრულ მთებს.

მდინარის შორეუ ნაპირზე კი ჭაბუკს მუხლთ მოეუარა... მის წინ უძგერდა ცირა იღო. მისი სახე ფერმკრთალი იყო, როგორც ის მთვარე, რომელიც ვერცხლის ტალღებში დასცურავდა და დრო-გამოშვებით გადმოჰხვდავდა ამ არა ყვეულებრივ სურათს.

ჭაბუკი ერთ ხანს ჩაშტერდებოდა ძვირფასის სხეულს, შემდეგ უცბად დახრიდა თავს და გაცივებულ ტუჩებს გაშმაგებით დაუწეებდა კოცნას... მაგრამ ამაოდ, ბატენი არ თრთოდნენ, თვალები ეშის ცეცხლს აღარ აფრქვევდნენ, მასუს არაფერ აძლედა.

ჭაბუკი კვლავ კოცნიდა, გულში იკრავდა...

— ახლა მანც ჩემი ხარ, ჩემი! სიტყვებში არ შედიხარა შენი კოცნა... სიტყვებში შენ კოკობ შეკრდს ვერ დაგეგონე...

— ახლა ხომ ვერაფერ დამიშლის... ჩემი ხარ, ჩემი! ტალღებს გამოგტაცე, გულში ჩაგიკარ! ტიტველ ტანზე შენი გიშერი თმა შემომეხვია... ახლა ჩემი ხარ!

შეშლილსავეთ იკრავდა გულში ჭაბუკი ცივ გვამს და ჭაღის თავი ხან ერთ გვერდზე აწეებოდა ხან შორეულზე. ბოლოს ის სრულად მიუკრა ცივ გვამს თითქოს სურდა; მასთან ერთად ერთ არსებად გადაქცეულიყო... მხურვალე ბატე სულ ამოხდობით ეკანებოდა მას... ბოლოს გრძობის მორეგმა თავისი გრძნეული ტალღები მოხვია ჭაბუკს...

უცებ ჭაბუკი მეგრთა. შეინძრა და გადიდებული, სახარული თვალით დაშტერდა მის წინ გამოსახულს საშინელს უფსკრულს.

— მკვდარია!!.. — დაიფიქრა სახარულად, ცივი

სხეული შორს გადაგდო და ძირს დაემხო, რომ არ ჩაეხედა იმ უფსკრულში.

მდღვარე ცრემლი ქვიშას აღბობდა...

მთვარემ აიფარა სახეზე ღრუბელთა ჩადრი, თითქოს იმასაც არ სურდა უფსკრულში ჩახედვა...

— მკვდარია. მკვდარია! — იმეორებდენ შავი ტალღები...

— მკვდარია, — გაიძიოდენ შავ ზეწარში გახვეული მთები,

— მკვდარია, მკვდარია! სისინებდა ცელქი ნიავი, საყვარელსავეთ იტაცებდა ამ ხმას და თავის მიჯნურთ! მძინარე ფოთოლთ, გადასცემდა ნახად, ჩურჩულით.

ბ. აბაშიძის პირელი.

ბრძნული სიტყვები.

— : —

სხვების სისულელე ჩვენ ვერას დროს ვერ დაგვაჭკვიანებს.

ნაპოლეონი.

ნუ ჩასთვლი შენს თავს დიდ კაცად იმ ჯანდის სიდიადით, რომელსაც შენი ტანი სტოვაებს ხოლმე ჩამაშავალი მზის დროს.

პითაგორი.

არტახტიდან გამოსული თავისუფლება ჯერ კიდევ დიდ ხანს საჭიროებს ჭკვიანს.

ბოახტი.

ჩვენ არას დროს არა ვართ არც ისე ბედნიერნი და არც ისე უბედურნი, როგორც ეგ ჩვენ გვეჩვენებს ხოლმე

ლაროშვიცი.

ენის სისუსტე ხშირად გრძობის ძალას მოწმობს.

ჟანჟაკ რუსსი.

თუ ეკთისტი თავის თავს არას დროს არ იფიქრებს. სამაკიეროდ აღრე თუ გვიან ხალხი მას დაიფიქრებს.

ბოახტი.

კაცთა უფველივე სურვილი რომ შესრულებულიყო, მამინ მთელი სამყარო ჯოჯოხეთად გადაიქცეოდა.

მისივე.

კაცი მომავლადგია თავის შიშით, ხულო უკვლავია თავის სურვილებით,

პითაგორი.

არ არის დიდი გენიოსი, რომელსაც თან არ ახლ-
დეს ოდნავი სიკეთე.

სენეკა.

სიანხვლა უძღურობის ფარ-ხმალია.
სეგიური,

პატიოსანი სსხელი დიდებული აკლამაა
კურსო.

იოჰან ბაულის წიგნიდან.

(ძველებური გერმანული იგავ-არაკები).

ერთს მოქალაქეს სამი ქალი ჰყავდა და სამივე
კარგა ხანია გასათხოვრები იუფნენ. მეტად უძნელდებოდა
მამს გადაეწვიოდა, თუ რომელი გაეთხოვებინა პირველად,
მით უფრო. რომ სამთავეს უკვე საქმროები ჰყავდათ.

ერთხელ მამამ მოუწოდა სამთავე ქალს და
უთხრა:

— ჩემო ძვირფასო შვილებო, აი ეს წყალი, დაი-
ბანეთ ხელები, ნურაფრით ნუ შეიმშრალეთ, დეე ისე
შეკაშრეთ ხელები და რომელსაც ვეველაზე უფრო ადრე
შეკაშრებათ, იმას პირველს გავათხოვებო.

სამთავე გასათხოვარი ქალი ისე მოიქცა, როგორც
მამამ უბრძანა. ორი უფროსი და დინჯად ჩამოსხდნენ
სკამებზე და ელოდნენ ხელების გაშრობას, ხოლო უმც-
როსი მოუსვენრად და ცელქად იქნევიდა ორთავე ხელს
უარის ნიშნად და გაიძახოდა:

— არ მინდა გათხოვება, ქმარს არ წყვევებო.
ხელების ქნევისკან უმცროსს ვეველაზე უფრო ადრე
შეკაშრა ხელები და მამამაც, რა თქმა უნდა, პირველად უმც-
როსი ქალი გაათხოვა.

—:—

ერთ დედაკაცს რაღაც მძიმე დანაშაული ჩადინა და
ხალხმა ერთხმად გადაუწვიოდა შესაფერი სსჯელიც—
საჯაროდ უნდა გაეკრათ სამარცხვინო ბოძზე და ასე უნდა
უოფილიყო ორი დღე და ორი ღამე.

მოსიყვარულე ქმარმა ვერ აიტანა ცოლის ასეთი
დამცირება და სურვილი განაცხადა: ცოლის მაგიერ სს-
მარცხვინო ბოძზე ის გაეკრათ. ხალხი ებოუეს გაცხადა.
სსჯელის მოხდის შემდეგ, როცა ცოლ-ქმარს ღამარაკი
და ჩხუბი მოუვიდოდათ ხოლმე, ცოლი მოურადიდებლად
და სსხების თანადსწრებითაც ხშირად უსაუვედურებდა
ხოლმე ქმარს:

— მე კი, დღთისით, პატიოსანი და უნაკლო დე-

დაკაცი ვარ, მაგრამ შენ რა გეთქმის, როცა სამარცხვინო
ბოძზედაც კი იუავი გაკრულიო!

—:—

ერთმა ღოთმა წელის სსმედად წყაროზე ჩაიფუნა თა-
ვისი ვირი. ვირმა დალია რა სსკმარისი წყალი, შედგა და
უკან დაიხია, მაგრამ ვირის პატრონი ძალას ატანდა თა-
ვის შერანს და არ უშვებდა. ვირი უფრო გაჭიურდა და
ტლინკების სროლა დაიწყო. გაჭაფრებულმა პატრონმა
ქუსლი ჩაჰკრა ვირს და ასე უსაუვედურა:

— დმერთს ვფიცავ, შენ ჩემზე ჰკვიანი ვოფილ-
ხარ. შენ დალიე, გამოსსხეი წყლით და მეტი ადარ გინ-
და. შე კი დაფთვრები და მაინც კიდევ ვსვამ ჩემის ამხა-
ნაკების სსსიამოვნოდაც.

ვალიკო.

დამათქმრებელი მოვლენა,

—:—

დღეს ყველასთვის ცხადია, რომ სახელმწიფო
ძალ-დატანებითი ორგანიზაციაა. აქ უმცირესობა
განაგებს უმრავლესობას. აქ პიროვნება ემორჩილება
განსაზღვრულ კანონებს და წესებს. აქ გაბატონე-
ბული ერის წარმომადგენელი კრიკაში უდგინ
დაძაბუნებულ ერს და მის გასრესას ლამობენ, ყო-
ველგან სახელმწიფოს ძირითადი თვისებანი ერთნაი-
რი აქვს. მაგრამ ამ ძირითად თვისებათა გამომქლავ-
ნება არა ერთნაირია სხვა და სხვა სახელმწიფოში.
სახელმწიფო უცვლელი რამ მოვლენა როდია. ის
თავის ისტორიულ მსვლელობაში თანდათან იცვ-
ლება, თანდათან ეგუება ცხოვრების პირობებს. თუ
ამ ცვლებადობას დაუკვირდებით, შეენიშნავთ, რომ
რამდენადაც საზოგადოება ამა თუ იმ სახელმწიფო-
ში მეტად განვითარებულია, იმდენადაც პიროვნება
მეტის თავისუფლების მქონეა, იმდენადაც სახელმ-
წიფოს შემადგენელი სხვა და სხვა ხალხნი მეტ თა-
ვისუფლებას ჰპობენ თავის კულტურულ და პო-
ლიტიკურ მოთხოვნილებათათვის, ხოლო თავისუფ-
ლებას თან მოსდევს პიროვნების ამაღლება, მისი
სიძლიერე, სიცოცხლის სურვილს გადაქარბებული
შეგნება და, როგორც ამის შედეგი, მეტი გამძლეობა
ყოველივე გაჭირვების დროს. სადაც გინდათ, გადა-
ავლეთ ინგლისელი, ის არავითარ დამრკოლების წი-
ნაზე ქედს არ მოიხრის, სასოწარკვეთილებას არ მი-
ეცემა, გზას გაიკვლევს და არსებობისათვის ბრძო-
ლაში გამარჯვებული გამოდის. პირიქით, როცა სა-

ხელმწიფო ნაკლებ ზრუნავს თავის ქვეშევრდომზე. როცა ის არ ენდობა თავის მოქალაქეს, მუდამ ეჭვის თვლით შეჰყურებს, ყოველ მის ნაბიჯს თვალს ადევნებს, მის უწმინდეს საიდუმლოებასაც ეხება, ისეთ მდგომარეობაში აყენებს, რამ უბრალო მოკითხვის წერილიც ვერ შეუნახავს, მაშინ პიროვნებაც ლაჩრდება, დაბუნდება, სიცოცხლის ხალისი ეკარგება და ყოველივე მასზე მოსულ უბედურებას შებრძოლების მაგიერ ემორჩილება.

თუ რამდენად სახელმწიფოებრივმა ძალდატანებამ დაასუსტა როგორც პიროვნება, ისე მთელი საზოგადოება, მის შესანიშნავ მაგალითს გვაძლევს ხოლერის გავრცელება. ხოლერა თავისთავად საშიში სენი არ არის, ის ვრცელდება მხოლოდ სითხის შემწვობით, ჰაერით არ გადადის, მაშ მისგან თავის დაცვაც არც ისე ძნელია. ახლა გადახედეთ მთელ ევროპას. დღეს არც ერთს ევროპის სახელმწიფოში ხოლერა არ არის და არც შეიძლება გაჩნდეს და გავრავლდეს, კულტურული ფინლანდია სულ ოცდაათი ვერსტით არის დაშორებული პეტერბურგზე. პეტერბურგში, ამ დიდებულ იმპერიის სატახტო ქალაქში ხოლერა ჩვეულებრივი სენი ვახდა, ხოლო ფინლიანდიის საზღვარზე რომ მიაღწევს, აქ ამაყად შემოსძახებს მას კულტურა: შეჩერდი აქ შენი ალაგი არ არის, იქ ითარეშე, სადაც საბინძურე და დაუდევრობა მეფობსო.

ევროპასაც თავი დავანებოთ. რუსს რომ ჰკითხო, ოსმალეთი უკულტურო, ბარბაროსული ქვეყანააო. ეს უკულტურო ქვეყანაც რუსეთზე უფრო კულტურული გამოდგა და რუსეთში უკვე გაშინაურებული მოარული ოსმალეთის საზღვრის გადალახვას ვერ ახერხებს. და თუ რუსეთში ქალაქის თვითმართველობანიც, საზოგადოებაც და კერძო პიროვნებაც ვერ უმკლავდება სენს, ამას მიზეზი სხვათა

შორის უნდა ვეძიოთ იმ ალვირ წახსნილ თვითნებობაში, რომელმაც დასცა საზოგადოებრივი შემოქმედება, დასცა პიროვნება და შეასუსტა მასში სიცოცხლის ძალა. როდესაც ავადმყოფს რაიმე სენი შეეყრება, ექიმის პირველი საკითხია--თუ როგორია ავადმყოფის სხეულის გამძლეობა. ის ეძიებს ავადმყოფის ორგანიზმში სენის საწინააღმდეგო ძალებს. ამ გვარივე ძალები უნდა ვეძიოთ თვით საზოგადოებაშიც. მერე სად უნდა ჰპოვოთ ის? ერთი მხრით საარაკო ველური, ნახევრად კერპთაყვანისმცემელი, უვიცი, უსუფთაო ბრბო და მეორე მხრით ალვირ წახსნილი, მოთარეშე და მექრთამე მოხელე. აი ის საზოგადოებრივი სურათი, რომელსაც დღეს ჩვენ ვხედავთ რუსეთში. იაპონიის ომის დროს, ცუსიმას და მუკდენთან დამარცხება საერთოდ აღიარებული იქმნა, როგორც ძველი სახელმწიფო წყობილების დამარცხება. მაგრამ განა ნაკლები დამარცხება დღევანდელ მდგომარეობაზე? დღემდის ხოლერის ბუდეთ ითვლებოდა ინდოეთის ერთი პატარა კუთხე. ამიერიდან კი თამამად შეგვიძლია ეს ბუდე გადავიტანოთ რუსეთის სატახტო ქალაქ პეტერბურგში და საზოგადოდ მთელ რუსეთში. ასეთია შედეგი იმ პოლიტიკურ თვითნებობისა, რომელიც გამეფებულია მთელს რუსეთში. სისუსტე გარედ, სისუსტე შიგნით, უნდომლობა საზოგადოებისადმი, ყოველგან ორგულის ძებნა და ამის შედეგი--გავერანება, დაძაბუნება და ყოველივე უბედურობისათვის მოკუმზადებლობა. ნუ თუ ეს უნდა იყოს მმართველთა მიზანი?

რედაქტ.-გამომცემელი: პეტ. სურგულაძე.

